

JELIGE: KOTTA2014

**ÚJ HANGOK A RÉGI NÓTÁBAN: A VÁLLALKOZÁSI
SZERZŐDÉSEK KÖZÖS SZABÁLYAI AZ ÚJ
POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYVBEN**

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	4
I. A VÁLLALKOZÁSI SZERZŐDÉSEK SZABÁLYOZÁSÁNAK ALAKULÁSA.....	5
1. A vállalkozási szerződések magánjogi szabályozásának fejlődése a hatályon kívül helyezett Ptk.-tól az új elfogadásáig.....	5
2. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény	8
II. A VÁLLALKOZÁSI SZERZŐDÉSEL KAPCSOLATOS ALAPVETÉSEK.....	11
1. A vállalkozási szerződés fogalma	11
2. A vállalkozási szerződés elhatárolása más szerződéstípusoktól	12
3. A vállalkozási szerződés alakszerűsége	14
4. A vállalkozási szerződés lényeges tartalmi elemei	15
5. A vállalkozási szerződés alanyai	15
6. Az ingyenes vállalkozási szerződés	18
III. A VÁLLALKOZÁSI SZERZŐDÉS TARTALMA: A FELEK JOGAI, KÖTELEZETTSÉGEI.....	19
1. A tevékenység megszervezése	19
2. A tevékenység költségének viselése	19
3. A megrendelő utasítási joga	19
4. A tevékenység végzésének helye	21
5. A megrendelő ellenőrzési joga	23
6. A munkavégzés összehangolása.....	24
7. Pótmunka, többletmunka, műszakilag szükséges munka.....	25
8. A vállalkozói díj	28
9. A vállalkozói díj esedékessége.....	31
10. Törvényes zálogjog	31
11. A szolgáltatás átadás-átvétele.....	32
12. A dolog tulajdonjogának átruházása	34
13. A szerződés lehetetlenülése.....	35
14. Elállás, felmondás	36
IV. A KÖTELMELI ÁLTALÁNOS SZABÁLYOK KÖZÉ BEÉPÜLT JOGINTÉZMÉNYEK	39
1. Közbenső szerződésszegés	39

2. Előzetes szerződésszegés	40
3. A közreműködőért való felelősségre vonatkozó szabályok	41
ZÁRSZÓ	45
IRODALOMJEGYZÉK.....	46
JOGFORRÁSJEGYZÉK, FELHASZNÁLT BÍRÓI DÖNTÉSEK	48

ELŐSZÓ

A téma egyik *aktualitását* a magánjogi szabályozás újrakodifikálása adja, bár e nélkül is jellemző e jogterületre a változás, hiszen az újabb és újabb jogesetek, illetve ezek eltérő bírói megítélése miatt rendre születnek a jogegységi határozatok, továbbá, az erősödő közjogi szabályozás következtében rendre változnak az ezekbe beerőszakolt, idevágó magánjogi rendelkezések. Ez utóbbiak széttöredezett és követhetetlen szabályanyagot képeznek, ami vagy jogbizonytalansághoz, vagy akaratlanul is jogkerüléshez, majd pedig jogvitákhoz vezet.

A kutatás *célja* egyrésztől bemutatni, hogy a korábban hatályos magánjogi szabályozáshoz képest hogyan változott meg az új Polgári Törvénykönyvben a vállalkozási szerződések közös szabályozása, másrésztől megvizsgálni, hogy a vállalkozási szerződések terén megmutatkozó intenzív joggyakorlat, ezen belül ítéltáblai és kúriai gyakorlat eredményei mennyiben jelennek meg az új magánjogi rendelkezésekben, miként váltak az ún. alapjogesetekben hozott jogegységi döntések a kodifikálás hatására törvényi szabályokká.

A dolgozat rávilágít a körbetartozások elleni küzdelem azon uniós eredményeire, amelyek kötelező erővel épültek be az új kódexbe.

A kutatás *módszertana* a cél elérése érdekében elemző, a szükséges mértékben leíró, hiszen be kell mutatni az új rendelkezéseket, és összehasonlító. A dolgozat ezen túl arra is vállalkozik, hogy csokorba kösse azokat a joggyakorlati eredményeket, amelyekre a kodifikáció során figyelmet fordítottak, és amelyek alapul szolgáltak az új szabályok kialakítása során.

I. A VÁLLALKOZÁSI SZERZŐDÉSEK SZABÁLYOZÁSÁNAK ALAKULÁSA

1. A vállalkozási szerződések magánjogi szabályozásának fejlődése a hatályon kívül helyezett Ptk.-tól az új elfogadásáig

A vállalkozási szerződés, mint termelési tevékenységet magába foglaló szerződéstípus jelent meg a *Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvényben*. A vállalkozás címszó alatt kodifikált joganyag az állampolgárok egymás közötti, valamint az állampolgárok és szocialista szervezetek között létrejött vállalkozási szerződésekre terjedt ki. Nem vonatkozott a szocialista szervezetek egymás közötti vállalkozási viszonyaira, mert erről a tervszerződések címszó alatti rész rendelkezett.

A kódex későbbi, két átfogóbb módosítása érintette a vállalkozási szerződéseket: az egyik az 1977-es, a másik pedig az 1993-as novella.

Az 1977. évi IV. törvény a *Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről* indoklása szerint a Ptk.-nak a vállalkozási szerződésre addig vonatkozó szabályai általában csak a magánszemélyek szerződéses kapcsolataiban voltak alkalmazhatóak. A vállalkozási jellegű egyes szerződéseket alacsonyabb szintű, külön jogszabályok szabályozták (mint például a vállalatok vállalkozási szerződéseiről szóló 44/1967. (XI. 5.) Korm. rendelet, az építési szerződések alapfeltételeinek közzétételéről szóló 5/1968. (IV. 6.) ÉVM rendelet, a tervezési szerződések alapfeltételeiről szóló 10/1968. (X. 10.) ÉVM-KGM-NIM együttes rendelet). Az ezek hatálya alá tartozó szerződésekre a Ptk. rendelkezései csak annyiban voltak tehát alkalmazhatóak, amennyiben a külön jogszabályok nem tartalmaztak rendelkezést. A gazdálkodó szervezeteknek a vállalkozás körébe tartozó szolgáltatásokra egymással kötött szerződéseit szabályozó külön jogszabályokban bevált, időtálló megoldások alakultak ki. Azonban ezen szerződések – akkori megfogalmazás szerint – népgazdasági szempontból kiemelkedő jelentősége indokolta azt, hogy az alapvető rendelkezéseket a Ptk. tartalmazza. A törvény figyelembe vette, hogy a vállalkozási jellegű szerződések körében olyan típusok alakultak ki, amelyek egymástól részben eltérő szabályozást igényelnek, ezért azt a szerkezeti megoldást követte, hogy a vállalkozási típusú szerződések általános szabályai mellett külön-külön szabályozta az egyes vállalkozási jellegű vagy ahhoz legközelebb álló szerződéstípusokat.

Az általános szabályok körében a törvény kiegészítette a Ptk. szabályait a gazdálkodó szervezetek egymás közti vállalkozási szerződéseire vonatkozó, abban az időben hatályos szabályozással, ezeket egységes rendszerbe foglalta, néhány vonatkozásban tovább is fejlesztette az akkori szabályozást. Az indoklás szerint a vállalkozási szerződések keretében a felek – ideértve a jogosan igénybe vett alvállalkozókat is – együttműködési kötelezettsége különös jelentőségű. A vállalkozónak a munka gazdaságos és gyors befejezésére kell törekednie. Ennek érdekében az ugyanazon a létesítményen egyidejűleg tevékenykedő vállalkozók kötelesek összehangolni a munkavégzést, a megrendelő pedig köteles biztosítani ennek feltételeit. A törvény a munka megszervezésének hiányossága következtében okozott kárért a mulasztót felelőssé teszi. A felek anyagi érdekeltiségének lehetővé tételével is elősegítette az együttműködés módját, annak feltételeit meghatározó megállapodásukban pedig a felek arról is rendelkezhetek, hogy a munka összehangolása révén elérhető megtakarításokat, egyéb előnyöket, illetve az esetlegesen felmerülő többletköltségeket hogyan osztják meg. A törvény (változatlanul) megengedte, hogy a megrendelő bármikor elálljon a szerződéstől, a vállalkozó kárának megtérítése mellett. A vállalkozási szerződéstől való elállásnál feljogosította a bíróságot, hogy a szerződést ex nunc, azaz a jövőre nézve szüntesse meg abban az esetben, ha a szerződéskötés előtt fennállott helyzetet nem lehet helyreállítani a már nyújtott szolgáltatások visszajuttatásával, vagy akkor, ha ezt népgazdasági vagy egyéb jelentős érdek indokolja. Azonban a megrendelő ekkor sem mentesült az elállással okozott kár megtérítésének kötelezettsége alól. Ugyancsak ezt az együttműködési kötelezettséget fejlesztette tovább a törvény akkor, amikor előírta, hogy a felek a szolgáltatás átadásakor a teljesítés megfelelő minőségének megállapításához szükséges, szakmailag szokásos, illetve indokolt próbákat közösen kötelesek elvégezni, továbbá a vállalkozót kötelezte az átadott létesítmény használatához, fenntartásához szükséges tájékoztatás megadására.

A törvény az építési szerződés szabályait szintén az abban az időben hatályos külön jogszabályok és a gyakorlat figyelembevételével állapította meg. E szerződés tartalmánál különös jelentősége van a műszaki terveknek, műleírásnak, költségvetésnek, ezek szolgáltatására a jogszabály külön rendelkezéseket tartalmazott.

A novella „szerelési szerződés” cím alatt tartalmazott rendelkezéseket a technológiai szerelési munkára irányuló vállalkozásról.

A tervezési szerződés legalapvetőbb szabályait az akkor hatályos külön jogszabály tartalmával egyezően állapította meg a törvény.

A kutatási tevékenység végzésére irányuló szerződés, azaz a kutatási szerződés – a szolgáltatás jellegénél fogva – a vállalkozási szerződés általános szabályaitól részben eltérő szabályozást igényelt. A vállalkozási szerződés általában valamely eredmény létrehozására irányul, a díj csak ennek ellenében jár. A kutatási szerződésnél a kutató is eredmény létrehozására vállalkozik, azonban a munka jellegénél fogva a felek megállapodhatnak abban is, hogy a kikötött díj a munka eredménytelen befejezése esetén is jár. A kutatási munka sokkal inkább személyhez kötött tevékenység, mint az egyéb vállalkozási jellegű tevékenység. Ez indokolta azt a rendelkezést, hogy a vállalkozó csak a megrendelő hozzájárulásával vehet igénybe alvállalkozót. Ha azonban a vállalkozó eredmény létrehozására vállalkozott, nem indokolt ilyen korlátozás. A kutatási munka jellegéből adódik az a további szabály is, hogy a vállalkozó szolgáltatását a megrendelő csak a szerződésben meghatározott célra használhatja fel, és nem hozhatja nyilvánosságra. Ugyancsak a kutatási munka jellege igényelte a jogszatosság kérdésének szabályozását, a kötbér kikötésének és a kártérítési felelősség korlátozásának lehetővé tételét.

Az állampolgárok belföldi és külföldi utazásai szervezéséhez megkötött utazási szerződéseket sem a Ptk., sem külön jogszabályok nem szabályozták. Azonban e szerződések számuknál és jelentőségüknél fogva is igényelték a Ptk.-ban való szabályozást. A törvény „utazási szerződés” keretében állapította meg az ezekre vonatkozó alapvető szabályokat. Az utazási szerződés alapján a vállalkozó (utazási iroda) utazást, az ilyen jellegű utazással rendszerint összefüggő egyéb szolgáltatást (szállást, étkezést stb.) nyújt, a megrendelő pedig ennek ellenében díjat fizet. Az ilyen utazások lebonyolításánál gyakran előforduló hibás teljesítés esetére adott szabályozást a törvény: a megrendelő a díj csökkentését és kárának megtérítését követelheti, amennyiben a vállalkozó csak a szerződés tartalmától eltérően tud teljesíteni.

A novella a vállalkozás keretében szabályozott építési, szerelési, tervezési, kutatási és utazási szerződés részletes szabályainak megállapítását külön jogszabályokra utalta.

Az 1993. évi XCII. törvény a Polgári Törvénykönyv egyes rendelkezéseinek módosításáról feloldotta a vállalkozási szerződések kógeneciáját, egyes szabályok hatályon kívül helyezésével, vagy más rendelkezéssel való felváltásával. Az indoklás szerint a gazdálkodó szervezetek szállítási és vállalkozási szerződéseiről szóló 7/1978. (II. 1.) MT rendelet (Szvr.) hatályon kívül helyezésének is az volt az egyik oka, hogy ez a rendelet túlnyomórészt kógens rendelkezéseket tartalmazott (pl. a kötelező kötbérről).

2. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója és tematikája címet viselő anyag¹, a *vállalkozási szerződések korszerűsítését* tűzte célul, amelyhez a Kúria Gazdasági Kollégiumának elvi jellegű határozatait és eseti döntéseit is fel kívánták használni. A koncepció kifejezetten rendelkezett arról, hogy az altípusok nem bővítendők. Megfontolás tárgyává tették a megbízással vegyes kutatási szerződés önálló szerződéstípuskénti rendezését. Lássuk, mivé lett az elképzelés!

Az új magánjogi kódex vállalkozási szerződésekre irányadó szabályozása sok szempontból átalakult a korábban hatályos Ptk.-hoz képest, a fejezet címe „A vállalkozás” helyett, „*A vállalkozási szerződés*” lett, amelyet a szakértői Javaslat azzal indokolt, hogy a „vállalkozás” terminus technikus többféle értelemben használatos, a kifejezés szakmai tartalmát illetően is. A magánjogban a vállalkozás valamely szervezeti formát, jogalanyt jelent, a kötelmi jogban az egyik szerződéstípust, és ezt a fogalmi átfedések elkerülése érdekében az elnevezésben is indokolt kifejezésre juttatni.²

A vállalkozási szerződés altípusainak száma annak ellenére gyarapodott, hogy összevonásra került az építési és szerelési szerződés, kivitelezési szerződés címszó alatt. A sort az *általános szabályok* nyitják, majd az építési beruházásokhoz kötődő *tervezési és kivitelezési szerződések* következnek éppúgy egymás után, ahogyan a gyakorlatban is követi a tervezést a kivitelezés. Megmaradt a *kutatási szerződés* és az *utazási szerződés*, a lista végén két új szerződést találunk, a *mezőgazdasági vállalkozási* és a *közszolgáltatási szerződést*, amely utóbbi vonatkozásában a vállalkozási elemet tekintette a jogalkotó jellegadónak.

A vállalkozási szerződésre (az egyes altípusokra is) speciális norma hiányában alkalmazni kell *a szerződések általános szabályait, a vállalkozási szerződés közös szabályait*. A harmadik szinten *a nevesített altípusok szabályanyaga* áll, és a negyedik szinten, egyes altípusok tekintetében, további *közjogi normákba* ágyazott különös rendelkezések vonatkoznak.

Az építési kivitelezési szerződés az új Ptk. anyagán túl még két jogszabályban, az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvényben (Étv.) és az építőipari kivitelezési tevékenységről szóló 191/2009. (IX. 15.) Korm. rendeletben (Épkiv.),

¹ Magyar Közlöny Különszám, 2003, 107.

² GÁRDOS Péter: *Kézikönyv az új Polgári Törvénykönyvhöz*, Complex Kiadó, Budapest, 2009, 656.

míg a tervezési szerződés az Étv.-ben, az Épkiv.-ben és az építésügyi és az építésüggyel összefüggő szakmagyakorlási tevékenységekről szóló 266/2013. (VII. 11.) Korm. rendeletben (Szakgyr.) van szabályozva. Az utazási szerződés részletszabályait a 281/2008. (XI. 28.) Korm. rendelet tartalmazza.

Az új Ptk. vonatkozó rendelkezései megváltozásának két főbb *indoka* van. Az egyik indok a törvény *absztrahálási*, általánosítási szándéka, amelynek következtében *egyes vállalkozási rendelkezések a kötelmi általános részbe, míg mások az altípusokból a vállalkozás általános szabályai közé épültek be.*

A vállalkozási szabályok változásának másik indoka, hogy *néhány altípus közjogi szabályozása felerősödött, a törvény ezeknek elegánsan utat engedve, csupán az adott altípus fogalmát és legfőbb szabályait határozza meg* a maga absztrakciós szintjén, míg *a részletszabályokat a kapcsolódó közjogi normák tartalmazzák.*

A) Az absztrakció hatása³

a) A vállalkozási rendelkezések kötelmi általános részbe kerülése

A törvény indoklása szerint a vállalkozási szerződés szabályaiból több rendelkezés nevesített szerződési jogi általános szabállyá vált, példaként a *közbenső szerződésszegést* említi, de ez inkább igaz az *előzetes szerződésszegésre*, illetve az *alvállalkozóért való felelősségre.*

b) Az altípusokból a vállalkozás általános szabályai közé beépült rendelkezések

Az absztrahálás elvének eredménye az is, hogy a Ptk.-ban az egyes vállalkozási altípusok között szabályozott intézményeket a törvény a vállalkozási szerződés általános szabályai közé emelte át, amennyiben az nem csupán egyetlen altípus esetén alkalmazandó. Így vált általános szabállyá például a *többletmunkára* és az *átadás-átvételi eljárásra* vonatkozó rendelkezés, amelyet a Ptk. az építési szerződés szabályai között tartalmazott, de amely e szerződéstípuson túl más vállalkozási szerződés esetén is jelentőséggel bír.

³ BOÓC Ádám: *Gazdasági szerződések Magyarország új Polgári Törvénykönyvében*, Gazdaság és Jog, XXI. évfolyam, 9. szám, 2013, 4.

B) A közjogi szabályozás következményei

Egyes részletszabályok eltűntek, ezek egy része a közjogi szabályokban köszön vissza („alvállalkozó”-, „fővállalkozó” terminus technikus, az eltakart munkarészek ellenőrzése - 394.§ (2) bek.). Másik része végkép elhalványult, mivel azt az egyéb rendelkezések kiváltották, illetve különálló szabályozása a továbbiakban nem indokolt. (Például: ajánlatkészítésre irányuló szerződés - 390.§ (1)-(2), alvállalkozó igénybevétele - 391.§ (2), alkalmatlan anyag átadása - 392.§ (3), vállalkozó értesítési kötelezettsége - 392.§ (2), a vállalkozó védett ismereteinek védelme - 394.§ (3), fővállalkozás - 401.§, utófelülvizsgálat - 405. § (2) bek.)

II. A VÁLLALKOZÁSI SZERZŐDÉSSEL KAPCSOLATOS ALAPVETÉSEK

1. A vállalkozási szerződés fogalma

*„Vállalkozási szerződés alapján a vállalkozó tevékenységgel elérhető eredmény (a továbbiakban: mű) megvalósítására, a megrendelő annak átvételére és a vállalkozói díj megfizetésére köteles.”*⁴

A vállalkozó főkötelezettsége a vállalt *eredmény létrehozása*, a megrendelőé pedig annak *átvétele* és a vállalkozói *díj megfizetése*.

A vállalkozási szerződéssel a vállalkozó valamely tevékenységgel elérhető eredmény megvalósítására vállal kötelezettséget, az eredmény megvalósítása a szerződés kritériuma, a díjra eredmény létrehozása esetében jogosult, emiatt minősül ez *eredménykötelemnek*.⁵ A törvény ettől a kutatási szerződés, mint altípus vonatkozásában enged *kivételt*, amely esetében a felek megállapodhatnak abban, hogy díj a kutatás eredménytelen befejezése esetén is jár.

A korábbi Ptk. felsorolta az egyes tipikus tevékenységeket, mint dolog tervezése, elkészítése, feldolgozása, átalakítása, üzembe helyezése, megjavítása stb., amelyek eredmény létrehozására vezethetnek. E felsorolást a jelenlegi Ptk. mellőzi, egyesítve ezeket az *eredmény elérésére irányuló tevékenységben*, hasonló rövidsége törekedve, mint az *1928-as Magyar Magánjogi Törvénytervezet (MMT)* szikár fogalma. Változás következett be a szóhasználatban is, a munkával elérhető eredmény helyett a *tevékenységgel elérhető* szerepel.

Az eredmény, amelynek szolgáltatására a vállalkozó köteles, kétféle lehet. Egyrészt keletkezhet valamilyen új dolog (más dolgok el- és/vagy felhasználásával), másrészt pedig előfordulhat, hogy az eredmény nem dologban testesül meg, azonban a jogosult, azaz a megrendelő valamilyen szükségletének kielégítésére alkalmas, részére hasznos kihatása van, mint fürdő, strand, fodrászati, kozmetikai, éttermi stb. szolgáltatások, kulturális rendezvények (színház, mozi, kiállítás, koncert), sportrendezvények szolgáltatása.

Az ellenszolgáltatás megnevezése is pontosításra került, kifejezve a meghatározott szerződéshez való kötődését, *vállalkozói díj* lett díj helyett, amelynek megfizetése a megrendelő fő kötelezettsége.

⁴ Ptk. 6:238. §

⁵ DR. VILÁGHY Miklós: *Magyar polgári jog*, II. kötet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1962, 23.

2. A vállalkozási szerződés elhatárolása más szerződéstípusoktól

A dolgozatban két szerződéstípustól való elhatárolásra koncentrálnak, a megbízási és a felhasználási szerződésekre, egyrészt területi okok miatt, másrészt azért, mivel a kettő generál visszatérően bírói jogértelmezést. A bírói joggyakorlatban felmerült a szállítási szerződéstől való elhatárolás, azonban ez a szerződéstípus az új Ptk.-ban beolvadt az adásvételi szerződésbe, a bér munkaszerződés megítélése pedig inkább munkajogi szempontból releváns.

a) Elhatárolás a megbízási szerződéstől

A joggyakorlati tapasztalatok szerint mind nagyobb számban jelennek meg olyan ügyletek, amelyek a megbízási és a vállalkozási szerződés határmezsgyéjén keletkeznek, különösen a gazdasági életben, a kereskedelmi ügyletek körében fordulnak elő olyanok, amelyek kifejezhetők „eredményérdekeltségi”, illetve „díjérdekeltségi” formában. Az ilyen jogvitákban rendszerint felmerül a szerződés minősítése, annak megítélése, hogy megbízási vagy vállalkozási szerződéssel állunk szemben. A lényegesebb elhatárolási szempontok a következők:

Az eredmény felvállalása megjelenhet a megbízási szerződésnél is, ugyanakkor *a vállalkozási szerződés szerint az eredmény valamely dologban, testi formát öltő „műben” kell, hogy megjelenjen.*

A vállalkozási szerződés a tevékenységi kötelemények közé tartozik, fogalmi eleme, hogy a vállalkozó a megrendelő részére valamilyen tevékenységet, munkát fejt ki. A vállalkozó a tevékenységet a szerződésben meghatározott eredmény elérése érdekében fejt ki. *A vállalkozó felvállalja az eredmény megvalósításának kockázatát is; amennyiben a megvalósítás elmarad, díjazásra nem tarthat igényt.*

Vállalkozásról alapvetően akkor lehet szólni, ha *a kötelezett valamely eredmény létrehozását vállalja.* Amennyiben nem ígér vagy vállal eredményt, csak gondos tevékenység végzését valamely cél érdekében, megbízási jogviszony jön létre.

A két szerződéstípus nemcsak a kötelelem jellegében, hanem még számos

részletkérdésben is eltérő arcot mutat, amelyet Kemenes István fejt ki részletesebben.⁶

b) Elhatárolás a szerzői mű felhasználására irányuló szerződéstől

Barta Judit irányítja rá a figyelmet arra a szabályozási helyzetre, majd összegzi vizsgálati eredményeit, hogy a jövőben megalkotandó szellemi tulajdon körébe tartozó művek létrehozására irányuló szerződések háromféleképpen alakulhatnak.⁷

A szellemi alkotásokat (iparjogvédelmi vagy szerzői alkotás) az alkotók többnyire „megrendelésre” hozzák létre, ilyen esetben jövőben megalkotott műről van szó.

A szellemi alkotásokat, az őket védő külön jogszabályok értelmében, főszabály szerint felhasználási szerződés útján lehet hasznosítani, felhasználásukra engedélyt adni, meghatározva a felhasználás esetköreit, módját, terjedelmét stb.

A jövőben megalkotandó szellemi alkotások létrehozására irányuló szerződés többnyire vállalkozási szerződés, de épp ezért szükségképpen felhasználási szerződés is. A vállalkozási szerződés eredményeként létrehozott és teljesítésként átadott szellemi alkotásokat ugyanis a megrendelő nem használhatja fel tetszése szerint, a „felhasználás szabadságának” korlátot szabnak a szellemi alkotások védelmére vonatkozó külön jogszabályok. Ennek oka abban keresendő, hogy a szellemi alkotás nem egyszerű „mű”, annak a vállalkozási szerződés eredményeként általában létrehozott művekhez képest többletértéke van, mivel ahhoz speciális felhasználási jogok, mint vagyoni értékű jogok kapcsolódnak.

A vállalkozási szerződés akkor is részben felhasználási szerződés, ha erről nincs rendelkezés, *a vállalkozási díj pedig egyben a felhasználás díja is.*⁸

Előfordul azonban olyan helyzet is, hogy *a felhasználási szerződés és a vállalkozási*

⁶ Lásd erről bővebben: KEMENES István: *A vállalkozási és a megbízási szerződés elhatárolási kérdéseiről, különös tekintettel az eredményorientált szerződésekre* In.: Juhász László: *Ítéltáblák Civilisztikai Állásfoglalásai 2003-2012*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2013, 793-810.

⁷ BARTA Judit: *A vállalkozási szerződés általános szabályai* Szerk.: Osztovits András: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja* III. kötet, VI. Könyv, Kötelmi Jog I.-III. Rész, OPTEN Kiadó, Budapest, 2014, 593-595.

⁸ **BDT2008. 1862.** *A felhasználási szerződés lényegi ismérve, hogy a szerző a felhasználásra ellenérték fejében engedélyt ad. A jövőben megalkotandó műre vonatkozó szerződés esetében, amennyiben a felhasználó elfogadja az elkészített művet és megfizeti a díjat, megszerzi a mű felhasználására a szerződésben meghatározott terjedelmű felhasználási jogot is. Ezért a kikötött díj - a felek ellenkező megállapodásának hiányában - fedezi az engedély alapján megszerzett jog és az elvégzett tevékenység ellenértékét is.*

szerződés konkurál egymással. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szj.) rendelkezik egy olyan felhasználási szerződésről, amelynek tárgya nem létrehozott szerzői alkotás felhasználása, hanem jövőben megalkotandó mű felhasználása.⁹ Az *ÍH 2005/4/159. szám* alatt közzétett jogesetben az eljáró bíróság döntése szerint a szoftverre kötött megállapodás nem vállalkozási, hanem felhasználási szerződés, mivel az a szerzői jog hatálya alá esik. A szerzői jogi kommentár ehhez annyit fűz hozzá, hogy amennyiben egy szerződés jövőben megalkotandó szerzői jogi alkotás létrehozására irányul, az, tekintettel speciális tárgyára, még ha a felek így minősítik is, sem lehet vállalkozási szerződés.¹⁰

Ugyanakkor a vállalkozási szerződéseknek van egy altípusa, *a tervezési szerződés*, ez a most vázolt bírói és szakirodalmi álláspont ellenére, *közvetlenül irányulhat építészeti alkotások, műszaki létesítmények terveinek, mint nevesített szerzői alkotásoknak jövőbeni elkészítésére.*¹¹

Összegezve a fentieket, a jövőben megalkotandó szerzői alkotások létrehozására irányuló szerződés - az irányadó bírói gyakorlat tükrében – az Szj. által nevesített felhasználási és nem vállalkozási szerződés, kivéve az építészeti-műszaki tervek létrehozására irányuló szerződést, mivel erre a Ptk. tartalmaz nevesített vállalkozási szerződési altípust, továbbá az iparjogvédelmi alkotások létrehozására irányuló szerződéseket, mert – speciális jogszabályi rendelkezés hiányában – ezek is vállalkozással vegyes felhasználási szerződések.

3. A vállalkozási szerződés alakszerűsége

A vállalkozási szerződés megkötése *nincs írásbeli formához kötve*, azonban egyes altípusok esetében előfordul ennek előírása. Az új Ptk. csak az *utazási szerződés* tekintetében követeli meg az írásbeliséget, az irányadó kormányrendelettel egyetemben, a kivitelezési, tervezési szerződés esetében külön jogszabályok tartalmazzák ezt az előírást (Étv., Épkiv., Szakgyr.).

⁹ Szj. 49.§ (1)-(4) bek.

¹⁰ GYERTYÁNFY Péter: *A szerzői jogi törvény magyarázata*, Complex Kiadó, Budapest, 2006, 236.

¹¹ Lásd erről bővebben: BARTA Judit: *A tervezési szerződés „három az egyben” szabályozása, különös tekintettel az új Ptk. vonatkozó rendelkezéseire*, In.: *Sectio Juridica Et Politica*, TOMUS XXXII., Miskolc University Press, Miskolc, 2014, 348-351.

4. A vállalkozási szerződés lényeges tartalmi elemei

Az új Ptk. 6:63. § (2) bekezdése szerint *a szerződés létrejöttéhez a feleknek a lényeges és a bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésben való megállapodása szükséges.*

A bírói gyakorlat hosszú idő alatt munkálta ki, hogy a vállalkozási szerződések esetében mit tekint olyan lényeges feltételnek, amely nélkül nem állapítja meg a felek közötti szerződés létrejöttét. E lényeges feltételek a következők:

- a) *a vállalkozói díj összege,*
- b) *a szolgáltatás tárgya* a mennyiség és a minőség meghatározásával és
- c) *a teljesítési határidő.*

A vállalkozási szerződés egyes altípusai esetében, mint utazási szerződés, kivitelezési szerződés, tervezési szerződés, a rájuk irányadó közjogi szabályozás rendelkezik arról, hogy a felek szerződésének mit kell tartalmaznia (Szakgyr., Épkiv., 281/2008. (XI. 28.) Korm. rendelet).

5. A vállalkozási szerződés alanyai

A vállalkozási szerződés a *megrendelő* és a *vállalkozó* között jön létre. A megrendelő a vállalkozással létrehozott eredmény jogosultja; a díjfizetés és a létrehozott dolog átvétele, illetőleg az egyéb szolgáltatás tekintetében pedig kötelezett.

Megrendelő *bárki* lehet, aki jogképes, tehát minden természetes vagy jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság. Elméletileg bárki lehet a szolgáltatás teljesítését illetően a vállalkozási szerződés kötelezettje is. A vállalkozási szerződésnek mindkét oldalon *több alanya* is lehet. Akár több megrendelő, akár több vállalkozó van, egymás közötti viszonyukban megállapodásuk az irányadó.

A vállalkozót illetően jogszabály számos tevékenységet *szakképesítéshez*, továbbá *regisztrációhoz* vagy *engedélyhez* köt, mint kivitelezés, tervezés, utazásszervezés.

Az ún. *kontár* (engedéllyel nem rendelkező vagy hozzá nem értő) vállalatok esetén a bírói gyakorlat jelentős jogfejlődésen ment keresztül, az érvénytelenségtől haladva a hibás teljesítés jogkövetkezményeinek alkalmazása felé¹². Amennyiben a vállalkozó nem rendelkezik az iparúzéshez szükséges engedéllyel, a szerződés ettől nem lesz érvénytelen. Ha

¹² KEMENES István: *A szerződés érvénytelenségének egyes kérdései a gazdasági szerződéses gyakorlatban*, Polgári Jogi Kodifikáció, 2. szám, 2002, 7-27.

viszont ez azt is jelenti egyben, hogy nincs szakértelme az adott munka elvégzéséhez, emiatt a teljesítés hibás lesz, a hibás teljesítés, azaz a szerződésszegés jogkövetkezményeit kell magánjogilag alkalmazni. Az iparűzési engedély hiányának pedig közjogi jogkövetkezményei lesznek.

Az alvállalkozó kérdésköre

A Ptk. vállalkozási szerződések általános szabályai közül *elmaradt az a rendelkezés, hogy a vállalkozó alvállalkozó igénybevételére jogosult*. A jogalkotó úgy gondolta, elegendő az, ha a kötelmi általános részben a törvény alaptételként mondja ki, hogy a felek kötelezettségük teljesítéséhez vagy joguk gyakorlásához más személy közreműködését vehetik igénybe.¹³

Az alvállalkozóra vonatkozó rendelkezés hiánya tartalmi és terminológiai szinten is megjelenik. A *közreműködő egy általános kategória*; például az építési vállalkozó kötelezettsége teljesítéséhez többféle közreműködőt vehet igénybe, mint fuvarozó (az építési anyagok helyszínre juttatása), szállító (egyes anyagok, tartozékok szériagyártása) felelős műszaki vezető, projektmenedzser, egyebek – akik megbízási, fuvarozási, szállítási stb. szerződések alapján segítik az eredmény létrehozását –, és *alvállalkozó*, aki *kizárólag vállalkozási szerződés alapján működik közre*. Az alvállalkozó kiemelkedik a közreműködők közül azért, hogy közvetlenül és maga is vállalkozási kötelemmel kapcsolódik a felvállalt eredmény megvalósításához, ezért indokolt a külön terminológia használata és rendezése a vállalkozási szerződések közös szabályai között.

Az Épkiv. ugyan használja az alvállalkozó kifejezést, azonban egyrészt a magánjogtól idegen meghatározást ad arra, másrészt ez a jogszabály csak a kivitelezési szerződésekre, és nem minden vállalkozási szerződésre vonatkozik, habár az alvállalkozó kifejezés, amely a vállalkozóval vállalkozási jogviszonyban lévő közreműködő megkülönböztetésére szolgál, más vállalkozási szerződéseknél is használatos.

Az Épkiv. megkülönböztet fővállalkozót és alvállalkozót aszerint, hogy a vállalkozási láncban milyen helyet foglalnak el. Ennek megfelelően fővállalkozó kivitelező az építetővel építési szerződést kötő, építőipari kivitelezési tevékenységet végző vállalkozó kivitelező.¹⁴ Alvállalkozó pedig a megrendelő vállalkozó kivitelezővel építési szerződést kötő vállalkozó

¹³ Ptk. 6:129.§ (1) bek.

¹⁴ Épkiv. 2. § 1) pont

kivitelező.¹⁵ Végeredményben a megrendelővel szerződést kötő vállalkozót nevezi fővállalkozónak, aki pedig vele szerződést köt, az már alvállalkozó.¹⁶ A fővállalkozó alvállalkozója is köthet mással vállalkozási szerződést, ez esetben ő megrendelő vállalkozó lesz, akivel köti, pedig szintén alvállalkozó. A fővállalkozó, ha van alvállalkozója, egyben megrendelő vállalkozó is. A lánc tehát a következőképpen néz ki: megrendelő – fővállalkozó (megrendelő vállalkozó) – alvállalkozó (megrendelő vállalkozó) – alvállalkozó, és így tovább, a sor még hosszan folytatható lenne.

A vállalkozási szerződés szabályai nem adnak támpontot annak a kérdésnek az eldöntéséhez, hogy az alvállalkozó igénybevétele mikor jogszerű és mikor jogtalan. A szerződés rendelkezhet arról, ki lehet zárni vagy korlátozni lehet azt.¹⁷

A vállalkozó és az alvállalkozó egymás közti viszonyában *a vállalkozó a megrendelő, az alvállalkozó pedig a vállalkozó jogi pozíciójába kerül*, ennek megfelelően kell alkalmazni jogaikra és kötelezettségeikre a Ptk. rendelkezéseit.¹⁸

¹⁵ Épkiv. 2. § m) és n) pontok

¹⁶ A *fővállalkozás* a korábbi Ptk.-ban a vállalkozás közös rendelkezéseinek végén szabályozott jogintézmény volt, amelyet a jelenlegi Ptk. nem vett át. E konstrukció alapján a fővállalkozó mentesítette a megrendelőt „mindazoktól a nehézségektől, amelyek a beruházás megvalósításából adódnak”. Így az összetett feladat megvalósításán akár eltérő időpontokban, akár egy időben fáradozó számos vállalkozó munkájának az összehangolása, együttműködésük biztosítása alól, nem szólva az igényérvényesítés terhének megkönnyítéséről. A megrendelő egyetlen vállalkozóval (fővállalkozó) volt jogviszonyban, aki mindenkiért és mindenért, a teljes eredményért felelt. (UJVÁRINÉ dr. Antal Edit: *Speciális vállalkozási szerződések* In.: Barta-Fazekas-Harsányi-Kovács-Miskolczi-Ujváriné: *Kereskedelmi Szerződések*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2009, 143.)

A fővállalkozás valamennyi vállalkozó és teljesítési segéd, egyéb résztvevő (hatóságok) közötti koordinációt is jelentette. Mindezek miatt a fővállalkozó, a vállalkozási tevékenységért általában felszámítható díjon felül, ún. fővállalkozói díjat számolhatott fel, amely ellentételezte a magasabb szintű munkát és fokozott kockázatot (Lásd erről bővebben: ARADI Frigyes, EÖRSI Gyula, GELLÉRT György: *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*, II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1981, 1917–1926.)

A gyakorlatban aztán elterjedt a „fővállalkozó” (generálvállalkozó) kifejezés, annak lényegi tartalma nélkül. Azokat a vállalkozókat kezdték el így hívni, akik a tevékenység elvégzéséhez alvállalkozókat vettek igénybe. A fővállalkozás tartalmi többlete aztán lassan kikopott a gyakorlatból, és így a magánjogi kódexből.

¹⁷ Az Étv. 33. § az építészeti tervezési szerződés esetében rögzíti, hogy a tervező csak akkor vonhat be más tervezőket (társtervező, szakági tervező; ez utóbbi alvállalkozóként szerepelhet), ha ahhoz a megrendelő hozzájárult. Az Épkiv. kivitelezési szerződés esetében előírja, hogy a megrendelőnek a szerződésben nyilatkoznia kell arról, hogy engedi-e alvállalkozó bevonását.

¹⁸ KOVÁCS László: *A vállalkozási szerződés*, KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest, 2001, 40-41.

6. Az ingyenes vállalkozási szerződés¹⁹

A Ptk. új momentumként rendelkezik a vállalkozási szerződés ingyenes változatáról, ami szükségszerű, hiszen a vállalkozási szerződés fogalmi eleme a visszterhesség. Mégis előfordulnak olyan helyzetek, mikor családtagok, közeli rokonok, barátok számára tervez, kivitelez valaki, és a munkát ingyenesen vállalja. A korábbi gyakorlat ebben az esetben az volt, hogy a megbízási szerződés szabályait alkalmazták. Az új szabályozás alapján az ingyenes vállalkozás megtartja vállalkozási természetét, és bár *a vállalkozó* díjat nem kér, de *költségei megtérítésére igényt tarthat*, hiszen még ingyenesség esetén sem várható el, hogy munkáján felül még „rá is fizessen” a vállalásra, és e költséget megrendelő köteles megtéríteni.

¹⁹ Ptk. 6:250. §

III. A VÁLLALKOZÁSI SZERZŐDÉS TARTALMA: A FELEK JOGAI, KÖTELEZETTSÉGEI

1. A tevékenység megszervezése²⁰

A vállalkozási szerződés a vállalkozó szemszögéből két szakaszra oszlik, az eredmény megvalósításáig tartó *tevékenység kifejtésének* és az annak eredményeként létrejött *átadás* szakaszára. Egyértelmű, hogy a vállalkozó saját tevékenységét, illetve az ahhoz szükséges közreműködők tevékenységét köteles megszervezni, mégpedig úgy, hogy biztosítsa a tevékenység *biztonságos, szakszerű, gazdaságos és határidőre történő befejezését*.

2. A tevékenység költségének viselése

A jelenleg hatályos Ptk.-ból már *hiányzik az a rendelkezés, hogy a vállalkozó a munkát saját költségén végzi el* (a korábbi Ptk.-ban ezt a 391.§ (1) bekezdés tartalmazta). A szabályozás diszpozitív volta miatt azonban *a felek ebben továbbra is megállapodhatnak*.

Megjegyezzük, hogy az Étv. 39/A. § (5) bekezdése kógens módon írja elő, hogy a kivitelező az építőipari kivitelezési tevékenységet csak akkor vállalhatja, ha a kivitelezési szerződésben kikötött kivitelezési munkák elvégzésének a megrendelt minőségben saját költségén történő teljesítéséhez szükséges fedezettel rendelkezik (beleértve ebbe az igénybevett alvállalkozók díjazását is). Könnyítésként a jogszabály lehetővé teszi, hogy a felek részteljesítésben is megállapodjanak, ebben az esetben az adott munkarészre kell megfelelő fedezettel rendelkeznie a kivitelezőnek. Ugyanakkor ez a szabályozás nem zárja ki, hogy a fedezetet, akár egészben, a vállalkozó a megrendelőtől kapott előlegből biztosítsa.

3. A megrendelő utasítási joga²¹

A vállalkozó köteles a megrendelő utasítása szerint eljárni, de ez az utasítási jog *nem korlátlan*, miután a tevékenység megszervezése a vállalkozó kötelezettsége, így az utasítás erre nem terjedhet ki. A vállalkozó –az egyre szigorodó közjogi előírásoknak is megfelelően –

²⁰ Ptk. 6:239. §

²¹ Ptk. 6:240. §

szakember, akinek át kell látnia saját tevékenységét illető munkafolyamatokat, ráadásul annak eredményéért felelősséggel tartozik a megrendelő felé, így indokolatlan lenne a megrendelő utasítási jogát erre kiterjeszteni.

Az utasítás, ezen túl, *nem teheti a vállalkozó teljesítését terheesebbé*, azaz nem róhat rá nagyobb terhet, mint amelyet a szerződés megkötésekor, díjának kalkulálása során számításba vett. Amennyiben az eredetileg szándékoltnál vagy elképzeltnél a vállalkozóra az utasítás következtében terheesebb tevékenység hárul, annak *nem köteles eleget tenni*, illetve *jogosult az ezzel okozott többletköltség megtérítésére* a megállapodott díjhoz képest, (például bonyolultabb technológiai, műszaki megoldás kérése a vállalkozótól).

A vállalkozásnál többnyire a vállalkozó az, aki az érintett tevékenység vonatkozásában szakértelemmel rendelkezik, emiatt előfordulhat, hogy a megrendelő *célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítást* ad. A vállalkozó nem hajthatja azt közömbösen végre, hanem *köteles erre a megrendelő figyelmét felhívni*. Az utasítás *fenntartása* esetén a vállalkozó *választhat*. Az egyik megoldás, hogy *eláll a szerződéstől* (ha például annak végrehajtása nem teszi lehetővé az eredmény elérését, illetve gazdaságtalan). A másik döntés, amit hozhat, hogy a feladatot a megrendelő utasításai szerint, *a megrendelő kockázatára ellátja* (gyapjú kabát nem vegyi úton történő tisztításának kérése, annak ellenére, hogy a vállalkozó figyelmeztetett az anyag összeugrásának veszélyére; nem teljesen kiszáradt aljzatbetonra szalagparketta letétele; stb.). Amennyiben, a szakszerűtlen utasításra *nem figyelmeztetett*, azt végrehajtotta, *köteles viselni ennek következményeit*, így a hibás teljesítés következményeit is.²²

A vállalkozó *akkor is köteles a megrendelőt figyelmeztetni* arra, hogy utasítása szerint a munka hibátlanul nem végezhető el, *ha a megrendelő is rendelkezik szakértelemmel*. Nem mentesül a vállalkozó ezért a kártérítési felelősség alól csupán amiatt, hogy a megrendelő által adott anyag alkalmatlanságát vagy az utasítás hibáját a megrendelő maga is felismerhette volna.²³

*Meg kell tagadni a teljesítést, amennyiben az jogszabály vagy hatósági határozat megsértéséhez vezetne, illetve veszélyeztetné mások személyét vagy vagyonát.*²⁴ (Például: a kivitelezés megkezdése a megrendelő utasítására hatósági engedély, illetve előírt kiviteli

²² **EBH2003. 492.**

²³ **BDT2008. 1887.**

²⁴ Az Étv. előírása szerint a vállalkozó akkor, hogy ha a megrendelő utasítása jogszabályt, hatósági határozatot sért, vagy az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztetni, az utasítást és az azt megtagadó jognyilatkozatot köteles az építési naplóba bejegyezni (Étv. 40/A. §).

dokumentáció nélkül; a műemlékvédelmi, környezetvédelmi előírások figyelmen kívül hagyása – GK 25. számú állásfoglalás; nem megfelelő teherbírással rendelkező földemre tetőtéri beépítés kivitelezése; teremgarázs egyik tartóoszlopának kiváltása, hogy a nagyobb gépjárművek is le tudjanak menni; harmadik emeleti társasházi lakásban a tartószerkezetként is szolgáló betonfödém szétfúrása utólagos padlófűtés elhelyezése céljából, stb.)²⁵

*A vállalkozót terhelő figyelmeztetési kötelezettség elmulasztása általában a szerződéses jogviszonytól függetlenül – azaz a szerződésen kívül – önmagában deliktumnak nem tekinthető, mivel az az alvállalkozót csak a vele szerződő, relatív jogviszonyban álló megrendelő (a vállalkozó) irányában terheli. Ha azonban az alvállalkozó statikai ellenőrző számítások elvégzése nélkül, úgy helyezi el a tetőfelépítményt az alépítményre, hogy ez által az élet- és vagyonbiztonságot veszélyezteti, és nem tagadja meg az ilyen munka elvégzését, végül pedig ténylegesen az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető káresemény is bekövetkezik, a törvényi kötelezettség elmulasztása kimeríti a szerződésen kívül is jogellenes károkozó magatartás kritériumait.*²⁶

4. A tevékenység végzésének helye²⁷

A tevékenység végzésének helyére vonatkozó szabályok lényegileg ugyanazok maradtak, a kifejezőmód alakult át, illetve új bekezdéssel gazdagodott a joganyag.

Számos vállalkozási tevékenységet *a megrendelő által megjelölt helyen* kell végezni, annak lakásán, telephelyén, telkén, üzemben, műhelyben stb., amelynél fogva leginkább a megrendelő *van abban a helyzetben, hogy azt a tevékenység folytatásához alkalmas állapotba hozza.*

A közjogi szabályok közül a kivitelezést részletező Épkiv. meghatározza a munkaterület fogalmát, de ez nyilvánvalóan a kivitelezésre irányadó csak.²⁸ A vállalkozó nem kötelezhető arra, hogy tevékenységét hátráltató, akár veszélyeztető körülmények között

²⁵ **BH1997/9.450.** *A vállalkozó felelősségének kimentéséhez nem elegendő, hogy a megrendelő által javasolt kivitelezési mód ellen kifejezetten tiltakozott, hanem meg kell tagadnia a munkavégzést.*

²⁶ **BDT2007. 1622.**

²⁷ Ptk. 6:241. §

²⁸ Épkiv. 2.§ a) pont szerint *építési munkaterület* az építőipari kivitelezési tevékenység végzésének helye; ennek minősül a munkaszervezéssel összefüggő felvonulási, előkészítési, valamint a tevékenység végzéséhez szükséges építési anyagok, gépek, szerkezetek, szerelvények és felvonulási épületek elhelyezésére és az előkészítő technológiai munkafolyamatok elvégzésére szolgáló terület is.

dolgozzon, éppen ezért annak *alkalmassá tételéig a tevékenység megkezdését megtagadhatja.*²⁹

A vállalkozás teljesítésének *késedelmét nem lehet* a vállalkozó terhére róni *annyiban, amennyiben ez a munkahely rendelkezésre bocsátásának késedelmére vezethető vissza.* A vállalkozó *kártérítést* követelhet, ha a megrendelő mulasztása neki többletköltséget vagy egyéb vagyoni hátrányt okozott (például munkáinak elvégzését át kellett ütemeznie; növekedtek a felvonulási vagy anyagtárolási költségei; kapacitását egy ideig nem tudta kihasználni, ezért nyereségtől esett el).³⁰

Amennyiben a megrendelő felszólítás ellenére sem biztosítja a munkaterületet, a vállalkozó elállhat a szerződéstől, és kárának megtérítését követelheti.

A korábbi Ptk. a felszólítás helyett megfelelő határidő tűzését írta elő, értelemszerűen erre továbbra is szükség lesz. A megfelelő határidő jelentése nincs meghatározva, annak fogalmával a szállítási szerződéssel összefüggésben foglalkozott a még mindig hatályban lévő *GKT 61/1973. számú állásfoglalás.* E szerint a „megfelelő” határidő azt jelenti, hogy az reális, ami tartalmilag azt jelenti, hogy az ilyen határidőt a jogosult nem önkényesen, tetszése szerint állapíthatja meg, hanem figyelemmel kell lennie az eset összes körülményeire, a konkrét teljesítési érdekre (a teljesítés érdekében a megjelölt határidőig feltétlenül meg kell kapnia a munkaterületet), valamint a másik fél lehetőségeire is.

A megrendelő mulasztó magatartása valójában ún. *közbenső szerződésszegés*, amit a Ptk. a kötelmi általános szabályok között is rendez (az egyik fél mulasztása kizárja a másik fél olyan kötelezettségének megszegését, amely ezzel kapcsolatos, azaz a megrendelő késedelme kizárja az ezzel összefüggő vállalkozói késedelmet), de speciálisan csak itt biztosítja az elállás és az okozott kár megtérítésének jogát.

A gyakorlatban többször felmerült, hogy a vállalkozó nem póthatáridőt tűzött a munkaterület alkalmassá tételére, hanem a megrendelő helyett *maga vállalta azt fel.* Az irányadó bírói gyakorlat szerint a munkahely munkavégzésre alkalmassá tételének *többletköltségeit* a vállalkozó *követelheti* a megrendelőtől.³¹

²⁹ **BH1990/6.224., BH1986/6.197., BH1987/3.90., BH1998/3.124.**

³⁰ KOVÁCS László: i.m. 49.

³¹ Lásd erről például: **Gf.I.30.075/2011.**

5. A megrendelő ellenőrzési joga³²

A megrendelő az ellenőrzésre nem köteles, hanem jogosult. Érdeke fűződik ahhoz, hogy ne csak a vállalkozási tevékenység eredményét vizsgálja meg, hanem már a tevékenység végzése közben is ellenőrizze, a vállalkozó betartja-e utasításait, a szerződésben meghatározottak szerint jár-e el, a megfelelő anyagot használja-e fel, nem történt-e előzetes szerződésszegés, stb. A gyakorolt ellenőrzési jog hozzásegíthet a vállalkozó szerződésszegésének mielőbbi feltárásához, illetve annak sikeres korrekciójához, a későbbi károk elkerüléséhez.³³

A felhasználásra kerülő anyag ellenőrzésének akkor van jelentősége, amikor azt a vállalkozó szerzi be. A megrendelő által átadott anyagot a vállalkozónak kell megvizsgálnia, és a megrendelőt tájékoztatnia, amennyiben az a szerződés céljának elérésére alkalmatlan (figyelmeztetési kötelezettség).

Az ellenőrzés célja nem az, hogy a vállalkozó szolgáltatásért fennálló felelősségét megszüntesse, vagy csökkentse. *Az ellenőrzés elmulasztása, vagy annak nem megfelelő elvégzése nincs kihatással a vállalkozó felelősségére, kármegosztásra sem teremt alapot.* Az sem mentesíti a vállalkozót a szerződésszegés jogkövetkezményei alól, ha az ellenőrzéssel a megrendelő szakembert bízott meg, kivitelezés esetében például műszaki ellenőrt, tervezői művezetőt stb., és annak ellenőrzése nem tárta fel a vállalkozói hibát, mivel *a vállalkozó ellenőrzés nélkül is a megfelelő eljárásra köteles.*³⁴ „A megrendelő és a vállalkozó jogviszonyában a műszaki ellenőr eljárását úgy kell tekinteni, mintha a megrendelő maga járt volna el. Ebből következően pedig a vállalkozó felelőssége szempontjából közömbös, hogy a műszaki ellenőrzést a megrendelő maga, vagy megbízottja által látja el. A (...) vállalkozói felelősség az ellenőrzés elmulasztására, a megbízási szerződés (műszaki ellenőri) megszegésére hivatkozással nem zárható ki és nem csökkenthető, a hibás teljesítéssel okozott kár a (...) (műszaki ellenőrré) részben sem hárítható át.”³⁵

A megrendelő és a kivitelező vállalkozó közötti magánjogi jogviszonyban a kivitelező

³² Ptk. 6:242. §

³³ Az építető ellenőrzési jogát műszaki ellenőr útján gyakorolhatja, tevékenységét a 158/1997. (IX. 26.) Korm. rendelet (Mer.) szabályozza.

³⁴ Lásd erről bővebben: FARKAS Attila – WELLMANN György: *A hibás teljesítés bírói gyakorlata II.*, Gazdaság és Jog, XX. évfolyam, 5. szám, 2012, 19.

³⁵ **BH1995. 528.**, illetve hasonló eredményre jutott a bíróság a **BH1987. 22.**, **BH 1994. 264.**, **BH 1989. 279.** esetekben

hibás teljesítésért fennálló felelősségét az sem érinti, ha a megrendelő nem bíz meg a jogszabály által kötelezően előírt műszaki ellenőrt (Épkiv. 16. § (1) bekezdés), illetve az Étv. 43. § (1) h) pontjában kötelezően előírt kivitelezési tevékenységre vonatkozó ellenőrzésnek nem tesz eleget. A megrendelő e mulasztásoknak legfeljebb közjogi következményeit köteles viselni.

A megrendelő ellenőrzési jogát taglaló rendelkezések közül *kimaradt a beépített (eltakart) munkarészek ellenőrzésének rendezése*, pontosabban az, hogy az ilyen munkarészekről a vállalkozó köteles előzetesen értesíteni a megrendelőt, hogy az ellenőrzési jogát időben gyakorolhassa. Miután az ellenőrzés szempontjából releváns munkarészek eltakarása a kivitelezési szerződések körében merül fel, így ez a szabályanyag átkerült az Épkiv.-be.

6. A munkavégzés összehangolása³⁶

Az együttműködési kötelezettség, ezen belül a megrendelőt terhelő kötelezettség különleges esete a vállalkozók munkájának összehangolása, amellyel szemben kritérium, hogy az *gazdaságos* legyen, azaz ne okozzon a vállalkozóknak felesleges kiadást, idővesztést vagy egyéb hátrányt. Amennyiben a vállalkozók munkája egymásra épül, akkor az egyik legfontosabb megrendelői feladat a munkák időbeli és sorrendbeli meghatározása, annak olyan formán történő összeszervezése, ami nem jár felesleges idővesztéssel. Biztosítani kell, hogy a munka sorrendjében előbb lévő vállalkozó tevékenységét arra az időre befejezze, amikor már a másiknak kell a munkához kezdenie, illetve először az a munkafázis készüljön el, amire a másik épül.

Természetesen a vállalkozó által igénybe vett közreműködők (köztük az alvállalkozók) munkavégzésének feltételeit, tevékenységük összehangolását magának a vállalkozónak kell biztosítania.³⁷

A vállalkozók (fővállalkozók) tevékenységét a megrendelő hangolja össze, a közreműködők (alvállalkozók) tevékenységét pedig a vállalkozók (fővállalkozók).

³⁶ Ptk. 6:243. §

³⁷ Kifejezett előírást tartalmaz erre például az Épkiv. 12. § (4) b) pont; a fővállalkozó kivitelező feladata az alvállalkozó kivitelezőkkel történő egyeztetések koordinálása, tevékenységük összehangolása.

7. Pótmunka, többletmunka, műszakilag szükséges munka

A vállalkozási szerződések közös szabályai közé került a többletmunka, pótmunka³⁸ fogalmának meghatározása. A korábbi Ptk. csak a többletmunkát nevesítette, mint a tervben szereplő, de a költségvetésből hiányzó munkát, továbbá olyan műszakilag szükséges munkát, amely a rendeltetésszerű használat biztosításához szükséges.

A többletmunka és az attól megkülönböztetett pótmunka fogalmának tisztázása a vállalkozói díj megfizetése, illetve a munka elvégzésének kötelezettsége szempontjából érdemel kiemelt figyelmet.

Az Épkiv. a Ptk.-tól némiképp eltérően szabályozza a pótmunka és többletmunka fogalmát.³⁹

A Ptk. – a hatályos szabályozás mellett párhuzamosan futó, a bírói gyakorlat által kimunkált eredményekre figyelemmel – másként rendelkezik, ami a kormányrendelet alapján már kialakult gyakorlatot felbolygathatja majd.

„A vállalkozó köteles elvégezni a vállalkozási szerződés tartalmát képező, de a vállalkozói díj meghatározásánál figyelembe nem vett munkát, és az olyan munkát is, amely nélkül a mű rendeltetésszerű használatra alkalmas megvalósítása nem történhet meg (többletmunka). A vállalkozó köteles elvégezni az utólag megrendelt, különösen tervmódosítás miatt szükségessé váló munkát is, ha annak elvégzése nem teszi feladatát aránytalanul terheesebbé (pótmunka)”.⁴⁰

E rendelkezés a Ptk.-ban nóvumként megjelenő vállalkozói díjra vonatkozó szabállyal

³⁸ Ptk. 6:244. §

³⁹ A többletmunka a szerződéskötés alapját képező (ajánlatkérési vagy kivitelezési) dokumentációban kimutathatóan szereplő, azonban a szerződéses árban (vállalkozói díjban) figyelembe nem vett tétel. A kormányrendelet szerint a többletmunka díjára a vállalkozó csak akkor jogosult, ha tételes elszámolást használt a vállalkozói díj meghatározásakor, és a szerződés alapját képező beárazott tételes költségvetési kiirással bizonyítja, hogy az a költségvetésben nem szerepelt; átalánydíj esetén a többletmunka értéke nem követelhető. Az Épkiv. a pótmunkát is meghatározza, amely szerint az a szerződés alapját képező dokumentációban nem szereplő, külön megrendelt munkatétel (munkatöbblet), amelynek elvégzésére külön szerződést kell kötni, és amelyet a vállalkozó csak akkor köteles elvégezni, ha a műszaki szükségesség vagy a rendeltetésszerű és biztonságos használat miatt szükséges. A pótmunka ellenértéke mind tételes elszámolás, mind átalánydíj esetén elszámolható, a megrendelő köteles azt kifizetni (Épkiv. 3.§ (8)-(9) bek.). A Ptk.-val nem teljesen szinkronban, a tervben nem szereplő, a rendeltetésszerű használatához műszakilag szükséges munka pótmunkának minősül a kormányrendelet szerint.

⁴⁰ Ptk. 6:244. §

együtt nézve értékelhető:

„Ha a felek átalánydíjban állapodtak meg, a vállalkozó az átalánydíjon felül a pótmunka ellenértékét igényelheti, a többletmunka ellenértékének megtérítésére nem jogosult. A megrendelő köteles azonban megtéríteni a vállalkozónak a többletmunkával kapcsolatban felmerült olyan költségét, amely a szerződés megkötésének időpontjában nem volt előre látható. Tételes elszámolás szerint meghatározott vállalkozói díj esetén a vállalkozó az elvégzett munka ellenértékére jogosult.”⁴¹

A Ptk. szerint a vállalkozó köteles elvégezni az olyan többletmunkát, amely a rendeltetésszerű használathoz szükséges, akkor is, ha az nem képezte a vállalkozási szerződés tartalmát (az Épkiv. tervdokumentációban gondolkodik, ami szűkebb, és pótmunkának veszi ugyanezt, amiért jár díj, még átalánydíj esetén is). A Ptk. szerint, ha a vállalkozó előre láthatta, hogy szükség lesz a szerződésben nem szereplő munka elvégzésére, akkor köteles lesz megcsinálni, azonban ingyen, ha viszont nem láthatta előre a szükséges munka felmerülését, akkor ennek költségére lesz jogosult. Megjegyezzük, hogy a díj és költség között van különbség.⁴²

Pótmunkának nem csupán a szerződéskötés után felmerült, korábban egyáltalán nem ismert újfajta megrendelői igény minősül, hanem az is, ha az eredetileg előírányzott munkák műszaki tartalmának módosulását eredményezi a megrendelői utasítás. A pótmegrendelés rendszerint tervmódosítás formájában jelenik meg. Amennyiben a megrendelő igényének megfelelően a munkák műszaki tartalma megváltozik, a kivitelező pótmunka címen csak az eredetileg számításba vett, elmaradó, illetve az új, költségesebb műszaki megoldás alkalmazása folytán kimutatható költségek különbözetére jogosult.⁴³

Az átalánydíjon felül – a pótmunkák ellenértékén kívül – a tervdokumentációban nem szereplő olyan műszaki szükségességből felmerülő munkák ellenértéke számolható fel, amelyekkel a kivitelező az eset körülményeire, a munkatétel természetére, nagyságrendjére, az

⁴¹ Ptk. 6: 245. § (1)-(2) bek.

⁴² Az Épkiv. 3.§ (5) bekezdés meghatározza, hogy a vállalkozói díjnak mit kell tartalmaznia:

- a) a közvetlen költséget, ennek keretében
 - aa) az anyagköltséget és a közvetlen gépköltséget a fuvarozási és rakodási költséggel együtt,
 - ab) az építőipari rezsióradíj alapján számított munkadíjat,
- b) a fedezetet, ennek keretében
 - ba) a közvetlen költségek között nem szereplő általános költségeket,
 - bb) a tervezett nyereséget.

⁴³ **Gf.I.30.453/2009.**

átalánydíjhoz viszonyított költségvonzatára is figyelemmel az átalánydíj meghatározásakor kellő gondosság mellett sem számolhatott, így az a felvállalt kockázata ésszerű határain kívül esik.⁴⁴

A Ptk. ezt a kritériumot az alábbiak szerint fogalmazza meg: „Ha a felek átalánydíjban állapodtak meg, a vállalkozó a többletmunka ellenértékének megtérítésére nem jogosult. A megrendelő köteles azonban megtéríteni a vállalkozónak a többletmunkával kapcsolatban felmerült olyan költségét, amely a szerződés megkötésének időpontjában nem volt előre látható.”⁴⁵

Ha például olyan területen kell a vállalkozónak kivitelezési munkát végeznie, ahol az ott végzett tevékenységből kifolyólag számítani lehet arra, hogy a terület olajjal szennyezett, azzal, hogy esetleg a kivitelezés során a terület olajszennyezettségét meg kell szüntetni, a vállalkozónak számolnia kell. Ugyanakkor, ha erre nem kellett számítani a szerződés megkötésekor vagy nem a fellelt mértékben, de utólag, a munkák elkezdésekor ez kiderül, a szennyezés-mentesítés költségét átalánydíjon felül is kérheti.⁴⁶

A Ptk. miniszteri Indokolása idevágóan azt mondja, hogy a törvény célja ezzel olyan szabályozási környezet teremtése, „amelyben egy kellő gondossággal eljáró vállalkozó pontosan kalkulálhat a vállalkozás során felmerülő költségeivel, és a vállalkozói díjat ennek megfelelően határozhatja meg. Egy vállalkozási szerződés teljesítése során, különösen például komplex kivitelezési szerződések esetén, számos előre nem látható körülmény merülhet fel, amellyel egy gondosan eljáró vállalkozó sem számolhatott. (...) E szabály lényegében összhangban van a nemzetközi gyakorlattal (pl. FIDIC) is, amely a szerződéskötéskor előre nem látható körülmények esetén lehetővé teszi a felmerült költségek megtérítését.”

A FIDIC Sárgekönyv és Piroskönyv valóban tartalmaz egy alcikkelyt [Előre nem látható fizikai körülmények] cím alatt, ami taglalja a vállalkozó által feltárt olyan természetes fizikai körülményeket, amelyek mindkét fél magatartásától függetlenek, mint az emberi

⁴⁴ Szegedi Ítélőtábla Polgári Kollégiuma 1/2006. (XI. 30.) számú kollégiumi ajánlása a vállalkozói díj meghatározásáról építési vállalkozási szerződésben

⁴⁵ Ptk. 6:245. § (1) bek.

⁴⁶ **BH1998.124** A bíróság az egyik jogesetben kötelezte megrendelőt a munkaterület szennyezettségének, illetve felszín alatt talált robbanóanyagok által előidézett veszélyhelyzetnek a megszüntetésével felmerült többletköltségei megtérítésére. A munkaterület szennyezettsége csak a szerződés megkötése után vált a felek előtt ismertté, ez a körülmény pedig nem tartozik a vállalkozó kockázatviselési körébe, mert ezzel a szerződés megkötése során, a szerződés feltételeinek (vállalkozói díj, teljesítési határidő) meghatározásakor nem számolhatott.

tevékenység eredményeképpen létrejött és egyéb fizikai akadályok és szennyeződések, amelyeket a vállalkozó a munkaterületen a létesítmény megvalósításakor fedez fel, beleértve a felszín alatti és hidrológiai körülményeket, de nem az éghajlati körülményeket.

Ha ezek megállapíthatóan előre nem látható fizikai körülmények voltak és feltárásuk következtében vállalkozó késedelmet, vagy többlet költségeket szenved el, a szerződés *a vállalkozót jogosulttá teszi a megvalósítás időtartamának meghosszabbítására a késedelem okozta mértékig, és bármely ezzel kapcsolatban felmerült költség részére történő kifizetésére.*

Mindezek ellenére a FIDIC szerződésekben megjelenő kikötés nem jelent egy magánjogi kódex szintjéhez felérő és általános mérvadó nemzetközi gyakorlatot, még akkor sem, ha e szerződésmintákat egy magát nemzetközinek valló mérnök tanácsadó szervezet dolgozta ki.

8. A vállalkozói díj⁴⁷

A vállalkozói díj meghatározható egy összegben, (fix) *átalányáron* vagy pedig *utólagos tételes felmérésre* utalással.

A törvény bár rendelkezésében megemlíti, de nem határozza meg az átalánydíj és a tételes elszámolás fogalmát. E két kategória leginkább a tervezési és kivitelezési szerződések körében terjedt el.

Az *átalánydíj* alatt a gyakorlat azt érti, hogy *a vállalkozó előre, egy összegben határozza meg díját, amely mindent magába foglal, így a kalkulált költségeit, a munkadíjat és a nyereséget is.*

Amennyiben a vállalkozási díj meghatározása átalánydíjjal történik, a felek azt a szerződés megkötésekor *végleges jelleggel*, a vállalkozó *előzetes kalkulációja* eredményeként *egy összegben, átalányáron* határozzák meg. *A megállapított fix díjtól a munka átadása után már sem felfelé, sem lefelé nem lehet eltérni.*

A jelentősebb volumenű építési munkák túlnyomó része ilyen típusú díjmeghatározást tartalmaz (főként a versenyeztetés, pályáztatás, közbeszerzés útján kötött szerződések), ebből következően a díjviták többsége is ilyen szerződésekkel kapcsolatos. Jellemző, hogy a vállalkozó az átalánydíjat meghaladó összegű díjat számláz a megrendelőnek, és azt arra hivatkozással követeli, hogy a kikötött ár később ténylegesen felmerült költségeinél jóval alacsonyabb volt, a munka lényegesen magasabb

⁴⁷ Ptk. 6:245. §

költségráfordítást igényelt, többletmunkák merültek fel. A jogszerű követelés szempontjából van ilyenkor nagy jelentősége a többletmunka-pótmunka megkülönböztetésének.⁴⁸

Átalánydíj esetében az *elvégzett munka utólagos tételes felmérésnek és a költségvetés tételeivel összevetett elszámolásnak nincs helye*. Az „elmaradt munka” nem a költségvetés kiírási tételeitől való mennyiségi eltérés, ezen a címen nem csökkenthető a vállalkozó átalánydíja. Azonban a *pótmunkák elszámolása tételes felméréssel történik*; a kivitelezőnek bizonyítania kell, hogy a megrendelő pótlólag mikor, milyen műszaki tartalommal, mely munkákat rendelte meg, illetve ezért milyen összegű pótmunkadíj számítható fel részére.⁴⁹

A gyakorlatban jogviták eredője, ha a vállalkozó vagy a felek utóbb felmerült okok miatt átalánydíjról tételes elszámolású vállalkozói díjra kívánnak áttérni. A bírói gyakorlat ennek következtetésen gátat szab:

*Az átalánydíjas szerződésben meghatározott munkának a tervtől részben eltérő tartalommal való elvégzése esetén sem térhetnek át a felek a tételes elszámolásra. Ez irányadó arra az esetre is, ha a munka befejezésére nem kerül sor. Ekkor az elszámolás akként történhet, hogy az elmaradt munkarésszel kapcsolatos díjtételeket az átalányárból levonásba kell helyezni, és a vállalkozó az átalánydíj arányos részére tarthat igényt.*⁵⁰

Tehát átalánydíjas építési szerződésben meghatározott munkának a tervtől részben eltérő tartalommal való elvégzése sem ad alapot a tételes elszámolásra.⁵¹

Az átalánydíj másik problémája, amikor a vállalkozó valamiért nem készíti el a művel, az félbe marad, és ki kell számolni, hogy milyen díj jár részére. Ilyen esetben a *félbe maradt építmény elkészítéséért a vállalkozónak járó díjat a szerződés alapján elvállalt össz műszaki tartalom és a ténylegesen elért műszaki készség egymáshoz viszonyított százalékos arányának meghatározásával, és ennek a szerződésben szereplő átalánydíjra való vetítésével* kell számítani. Meg kell határozni, hogy a vállalkozó költségvetési számításai alapján mennyi a részarányos, a készségi fokhoz igazodó, a kikötött átalányárból az elvégzett munkára eső hányad. A félbe maradt létesítményen tulajdonjogot nem szerez a vállalkozó, épp ezért az el nem készült építmény forgalmi értéke közömbös a munkavégzés elszámolása szempontjából.⁵²

⁴⁸ KEMENES István: *Az építési vállalkozási szerződések*, Complex Kiadó, Budapest, 2008, 23.

⁴⁹ **Gf.I.30.411/2006/3.**

⁵⁰ **BH 2011. 13., BDT 2006. 1395.**

⁵¹ **BH2044. 322.**

⁵² **BDT2006. 1303.**

Abban az esetben, ha a kivitelező a költségvetésben előírtnál *drágább anyagot* használ fel, és *az ebből származó különbözetet kívánja érvényesíteni*, átalánydíj esetén ezt akkor teheti meg, ha a megrendelővel *a szerződés ez irányú módosításában* megállapodott.⁵³

Abban az esetben, ha a felek a szerződésben *utólagos tételes elszámolásban* állapodnak meg, a vállalkozói díjat meghatározhatják egy összegben, azonban ez csupán *prognosztizált irányár* lesz, tájékoztatási célokat szolgál. A végleges díj kiszámításának módját a felek ténylegesen úgy határozzák meg, hogy *a számlázás a leigazolt, elfogadott felmérés tételei alapján, a műszakilag indokolt munkák és beépített anyag szerint történik a teljesítést követően*. A vállalkozónak tételesen kell igazolnia a ténylegesen elvégzett, teljes munka mennyiségét és a beépített anyagot. Ennek érdekében *felmérési naplót* készít, amelyben rögzíti az elvégzett munkatételeket és a felhasznált anyagot. Ezt a dokumentumot a megrendelő tételesen ellenőrzi, leigazolja. A számlázás a leigazolt napló tételei alapján történhet. A tételes felmérésben *egyaránt szerepelnek a többletmunkák és a pótmunkák*, a megkülönböztetésnek nincs gyakorlati jelentősége ennél a megoldásnál.

A jogviták rendszerint azzal kapcsolatosak, hogy a megrendelő egyes munkatételek tényleges elvégzését, azok mértékét, műszaki indokoltságát, a beépített anyagétel árfekvésének indokoltságát vitatja, azt nem fogadja el (kollaudálja). Ebben az esetben a bizonyítás a perben a vállalkozót terheli, a jogvita tisztázása tipikusan a vitatott tételekre kiterjedően szakértői bizonyítás útján történik.⁵⁴

A vállalkozói díj tételes felmérésre utalással történt meghatározásakor *a kivitelezőnek utólag egyedileg, tételesen kell kimunkálnia, hogy melyek voltak azok az igazolt körülmények, amelyekre hivatkozással többlet-munkaköltséget igényel akadályoztatás címén*. A kivitelezőnek a szerződéskötéskor nem kell számolnia a munkaterületen a megrendelő részéről folytatott tevékenység miatt a folyamatos munkavégzés állandó jellegű és számottevő akadályozásával, így az emiatt felmerült, műszakilag indokolt többletköltségeit követelheti.⁵⁵

Tételes elszámolás szerint meghatározott vállalkozói díj esetén *a vállalkozó az elvégzett munka ellenértékére jogosult*. A bírói gyakorlat lehetővé teszi a vállalkozó részére olyan díj követelését is, amelyben a felek előre nem állapodtak meg, azonban a munkavégzés megtörtént, azt a megrendelő elfogadta; ellenkező esetben a megrendelő az elvégzett munka

⁵³ Szegedi Ítéltábla Polgári Kollégiuma 1/2006. (XI. 30.) számú kollégiumi ajánlása: *A vállalkozói díj meghatározása építési vállalkozási szerződésben* In.: JUHÁSZ László: *Ítéltáblák Civilisztikai Állásfoglalásai 2003-2012*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2013, 818.

⁵⁴ KEMENES István: *Az építési vállalkozási szerződések*, Complex Kiadó, Budapest, 2008, 23.

⁵⁵ **BDT2007.1711.**

ellenértékével jogalap nélkül gazdagodna. Az utólagos tételes elszámolású vállalkozási szerződés esetében *nincs szükség a szerződés módosítására ahhoz, hogy a vállalkozó érvényesíthesse a ténylegesen elvégzett munka ellenértékét.*⁵⁶

9. A vállalkozói díj esedékessége

A Ptk. főszabályként mondja ki, hogy *a vállalkozói díj a szerződés teljesítésekor esedékes.* A szabályozás diszpozitív jellegére való tekintettel *a felek ettől közös akaratral eltérhetnek.*

A gyakorlatban elterjedt, időnként visszaélésszerűen, hogy a vállalkozói díj kifizetésére nem a teljesítést követő ésszerű határidőn belül, hanem hónapokkal később került sor, a szerződés kikötése alapján. Ez gyakran *lánctartozások* kialakulását segítette elő, ami ellen már uniós szinten is folyik a küzdelem. Ennek hatására került bele az új Ptk.-ba, hogy *a vállalkozások közötti szerződés esetén az ellenkező bizonyításáig tisztességtelen kikötésnek kell tekinteni a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a jogosult hátrányára eltérő olyan szerződési feltételt, amely a pénztartozás teljesítésére hatvan napnál hosszabb határidőt határoz meg.*⁵⁷

A továbbra is irányadónak tekinthető bírói gyakorlat szerint, *ha a vállalkozó késlekedik a számla kiállításával – nyilvánvalóan attól tartva, hogy nem fizetik ki, és az adókötelezettség további veszteséget okoz neki –, a szolgáltatás teljesítésekor való esedékességét a késedelem nem érinti, jogosulti késedelemként azonban a megrendelő egyidejű – késedelmi kamatfizetést előidéző – fizetési késedelmét kizárja.*⁵⁸

10. Törvényes zálogjog⁵⁹

A vállalkozással együtt járhat, hogy a megrendelő bizonyos vagyontárgyai a vállalkozó birtokába kerülnek, átalakítandó, feldolgozandó, javítandó dolgok, szolgáltatott anyag stb. Ez lehetőséget nyújt arra, hogy a vállalkozó a vállalkozói díj meg nem fizetése esetén *biztosítékot* kapjon. Ezt a törvény *a díjkövetelés erejéig* biztosítja, kiegészítve a költségekkel, törvényes zálogjog formájában. A törvényes zálogjog *csak azon*

⁵⁶ **EBH2007. 1605., BH2008. 15.,** Legfelsőbb Bíróság XXXII. számú Polgári Elvi Döntése

⁵⁷ Ptk. 6:130. § (4) bek.

⁵⁸ **BH1989. 237.**

⁵⁹ Ptk. 6:246. §

*vagyon tárgyra terjed ki, amelyek a megrendelő vagyontárgyai, és az érintett vállalkozási szerződés következtében, azzal összefüggésben kerültek a vállalkozó birtokába.*⁶⁰

A hangsúly a vállalkozó birtokában lévő vagyontárgyakon van, emiatt a zálogjog nem terjed ki azon vagyontárgyra, amelyeket a vállalkozó már kiadott a megrendelőnek – nem is követelheti azokat vissza – ⁶¹, illetve, amelyet beépített a megrendelő ingatlanába (például a megrendelő által vásárolt, asztalosnál lévő beépíthető konyhagépek, amelyeket az elkészített konyhabútorral együtt beépített a konyhába). Ennek oka egyrészt, hogy már nincs a birtokában, másrészt, mert az a fő dolog alkotórészévé vált. Ugyanerre a következtetésre jutott a bíróság a *BH.1999. 127.* számú ügyben, kimondva, hogy az épület nyílászárói – beépítésük után – osztják az ingatlan jogi sorsát, ezért azokat nem lehet külön zálogjoggal terhelni, vagy azokkal kapcsolatban jogszabályon alapuló zálogjogot – az építménytől függetlenül – érvényesíteni.

Ingatlan vonatkozásában sem érvényesül a vállalkozó zálogjoga, függetlenül attól, hogy meglévő ingatlannal kapcsolatban végzett tevékenységet, vagy az ingatlant ő építette, mert nem teljesülnek a jelzálogjog törvényes feltételei. A Ptk. egyik korábbi módosítását, amely a vállalkozó számára jelzálogjogot biztosított, az Alkotmánybíróság rövid időn belül hatályon kívül helyezte.

Továbbra is megállja helyét tehát a *BH1999. 180.* számú ügyben rögzített álláspont, miszerint a törvényalkotó a vállalkozónak a vállalkozási szerződés következtében birtokába került ingóságokra gondolt (például a tisztítóban hagyott öltöny, a cipésznél megsarkalt cipő, autószerelő által megjavított autó stb. még akkor is, ha ezek értéke meghaladja a vállalkozót illető vállalkozási díj összegét).

A törvényes zálogjog nem csak a szerződés tárgyát képező dolgokra, hanem *a megrendelő által átadott munkaeszközökre, egyéb eszközökre is kiterjed.*

11. A szolgáltatás átadás-átvétele⁶²

Az új Ptk. a teljesítéshez kapcsolódó ún. átadás-átvételi eljárást átemelte az építési szerződésből az általános szabályok közé.

⁶⁰ **BDT2005. 1255.**

⁶¹ **BH1984. 19.**

⁶² Ptk. 6:247. §

A vállalkozási szerződés teljesítésének második fázisa a tevékenység folytán előállított munkaeredmény egyszeri jogi aktussal történő átadás-átvétele. Valójában átadás-átvételre akkor kerülhet sor, ha a tevékenység eredménye valamilyen dologban testesül meg. A vállalkozás általános szabályai között a törvény csupán arra utal, hogy az átadás-átvétel mindig az adott szakmában szokásos, ismeretes és elterjedt eljárás keretei között folytatható le.⁶³ Az általános szabályok csupán azt a követelményt támasztják, hogy a szolgáltatás természetéhez igazodóan a felek elvégezzék azokat a vizsgálatokat, amelyek a minőség megnyugtató megállapításához szükségesek.

A 6:247.§ (2) bekezdése a kereskedelmi ügyletekhez kapcsolódó késedelmes fizetések elleni fellépésről szóló 2011/7/EU irányelv 3. cikk (4) bekezdésének és a 4. cikk (5) bekezdésének való megfelelést szolgálja, annak érdekében, hogy teljesüljön az irányelvnek az átadás-átvételi eljárás keretében történő teljesítés határidejére vonatkozó előírása.

A 3. cikk (4) bekezdése írja elő, hogy amennyiben az áruk vagy a szolgáltatások szerződésszerű teljesítését átvételi vagy ellenőrző eljárással kell megállapítani, a tagállamoknak biztosítani kell, hogy ezen eljárás időtartama ne haladja meg a harminc naptári napot, kivéve, ha a szerződésben kifejezetten másként állapodtak meg, és ez nem súlyosan hátrányos a hitelezővel (díjra jogosulttal) szemben.

Az átvétel megtagadása a megrendelő részéről nem lehet önkényes, ennek feltételeit a törvény előírja.⁶⁴ Olyan kisebb hiányok miatt, amelyek a rendeltetésszerű használatot nem gátolják, a megrendelő az átvételt nem tagadhatja meg. A jelentéktelen, kisebb hibák együttes előfordulása vagy azok javítása miatt a megrendelő az átvételt akkor tagadhatja meg, ha azok megakadályozzák, ellehetetlenítik a rendeltetésszerű használatot. A mű létrehozatala után végzett javítások természetes velejárója, hogy kényelmetlenséget, a használatban fennakadást okoznak, a teljesítés időpontját illetően azonban csak az olyan hibáknak, hiányoknak van jelentősége, amelyek a létesítmény rendeltetésszerű használatát oly mértékben akadályozzák, hogy ezzel a mű használatát, például a létesítmény működését

⁶³ Az Épkiv. 31-32. §§ szabályozzák az építőipari kivitelezési tevékenység vonatkozásában az átadás-átvételi eljárás sajátos rendjét. Ebben szerepel az ún. *teljesítési igazolás*, amelynek kiadása nélkül a megrendelő nem fizet. Az írásba foglalt teljesítési igazolás bizonyítja a teljesítést, a mű átadásának időpontját, illetve tartalmazza, hogy azt a megrendelő átvette, illetve az átvételkor esetleg milyen kifogásai voltak. A teljesítési igazolás kiállítása egyéb vállalkozási szerződések esetében is bevett gyakorlat.

⁶⁴ Az átvétel megtagadása a megrendelőtől nagy körültekintést kíván, mert ha utólag nem bizonyul indokoltnak, jogosulti késedelembe esik, és így viselnie kell annak következményeit.

lehetetlenné teszik. Ha azonban a kisebb hibák olyan mennyiségűek, hogy azok elhárítása, kijavítása a használatba vételt megakadályozza, az átadás nem minősíthető eredményesnek. A főszabálytól a felek eltérhetnek, így megállapodhatnak abban, hogy teljesítésnek kizárólag a hibáktól és hiányoktól mentes átadás minősül.

A gyakorlatban mind többször fordul elő, hogy a megrendelők (fővállalkozók) kitalált hibákra hivatkozva tagadják meg az átvételt, azért, hogy késleltessék a vállalkozói díj kifizetését. Emiatt rendelkezett a törvényalkotó az ún. *Teljesítésigazolási Szakértői Szerv (TSZSZ)* felállításáról az építmények tervezésével és kivitelezésével kapcsolatos egyes viták rendezésében közreműködő szervezetről, és egyes törvényeknek az építésügyi láncartozások megakadályozásával, valamint a késedelmes fizetésekkal összefüggő módosításáról szóló 2013. évi XXXIV. törvényben.

A TSZSZ építészeti-műszaki tervezési, építési, kivitelezési szerződés teljesítéséből eredő, vitás kérdésekben ad szakvéleményt, a megrendelő, a tervező, a kivitelező vagy az alvállalkozó megbízása alapján. Szakvéleményt abban az esetben ad, ha a teljesítésigazolás kiadása nem történt meg, ha a teljesítésigazolás kiadása vitás, vagy ha teljesítésigazolás ugyan kiadásra került, de a kifizetés nem történt meg. A TSZSZ eljárását a 236/2013. (VI. 30.) Korm. rendelet rendezi részleteiben.⁶⁵

A törvény a joggyakorlat eredményeit felhasználva⁶⁶ építi be a törvénytövegbe, hogy *ha a megrendelő az átadás-átvételi eljárást nem folytatja le, a teljesítés joghatásai a tényleges birtokbavétel, illetve használatbavétel alapján is beállnak.*

12. A dolog tulajdonjogának átruházása

Ha a szerződés alapján a vállalkozó dolog tulajdonjogának átruházására köteles, *a dolog a mű átadásával és az ellenérték megfizetésével kerül a megrendelő tulajdonába.*

A rendelkezés csak viszonylag szűk esetkörben alkalmazható, akkor, amikor *a vállalkozó saját anyagával, saját költségén állít elő olyan ingó dolgot, amely a szerződés teljesítésekor is megtartja ingó jellegét* (pl.: cipőt, öltönyt, fényképet készít stb.)

⁶⁵ 2014. október 2.-án lehetőségem nyílt részt venni a TSZSZ vezetőjének, Máté Miklósnak a tájékoztató előadásán, amelynek a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kereskedelmi- és Iparkamara adott otthont. Hasznos információkhoz jutottam, itt csupán annyit emelnék ki, hogy a megalakulástól ez ideig százötvennél is több ügy indult a szerv előtt, a kérelmezők pedig zömmel alvállalkozók, közülük is főként a kisvállalkozók.

⁶⁶ **GKT 92/1973., BDT 2006. 1324.**

Amennyiben a vállalkozó saját anyagával, saját költségére készít olyan ingó dolgot, amelyet beépít (ablak, ajtó, gipszkartonozás, fűtési rendszer stb.), azok a beépítéssel *a földolog alkotórészeivé válnak*, osztják a földolog jogi sorsát, így a dologi jogi szabályok szerint azok a beépítéssel, a díjfizetéstől függetlenül, a földolog tulajdonosának, azaz a megrendelőnek tulajdonába kerülnek.

13. A szerződés lehetetlenülése⁶⁷

A lehetetlenülés szabályain a Ptk. nem módosított jelentős mértékben. Elsőként a vállalkozó, majd a megrendelő, és legvégül a mindkét fél érdekkörében vagy azon kívül felmerülő objektív lehetetlenülést szabályozza.

A törvény továbbra is csak az olyan okból bekövetkezett lehetetlenülést rendezi külön itt, amelyért egyik fél sem tehető felelőssé (objektív lehetetlenülés). Az egyik fél felelősségére visszavezethető lehetetlenülésre a szerződések közös szabályainál található 6:180–6:182. §§ előírásait kell alkalmazni.

A külön szabályozásra azért van szükség, mert a vállalkozás eredménykötelmi jellegéből az következik, hogy ha a vállalkozó tevékenysége nem vezet eredményre, akkor nem jogosult díjra, azonban ennek maradéktalan betartása bizonyos helyzetekben sértene a vállalkozó érdekeit. A lehetetlenülési szabályok ezért kifejezetten a vállalkozói díj fizetésére vonatkozóan adnak iránymutatást, a szerint differenciálva, hogy a lehetetlenülés kinek az érdekkörében merült fel. Az érdekkör határvonala nem húzható meg élesen, azt esetenként kell a bíróságnak megítélnie, hogy a felmerült objektív lehetetlenülési ok érdeken belül, és kinek az érdekén belül, vagy érdekkörön kívül merült fel.

Értelemszerűen *nem jár díj a vállalkozónak, ha a lehetetlenülés az ő érdekkörében merült fel* (például a menyasszonyi ruha készítésére vállalkozó varrónő balesetet szenved, amelynek során jobb keze megsérül; a vállalkozó telephelyét elönti az árvíz, gépei és egyéb berendezései víz alá kerülnek, stb.)

Amennyiben a szerződés a közbenső intézkedés elmulasztása miatt, fel nem róható okból megghiúsul, úgy kell tekinteni, hogy az objektív okból lehetetlenné vált szerződés megghiúsulásának oka a megrendelői érdekkörben merült fel. *A megrendelő érdekkörében felmerülő lehetetlenülés esetén a díj jár, azonban a megrendelő levonhatja azt az összeget, amelyet a vállalkozó emiatt megtakarított, továbbá, amelyet a felszabadult időben máshol*

⁶⁷ Ptk. 6:248. §

*keresett, vagy nagyobb nehézség nélkül kereshetett volna.*⁶⁸ (Például a kivitelezés helyszínét az árvíz elmosta, a megrendelő a munkahelyet - neki fel nem róható okból - nem tudja, és nem is fogja tudni a vállalkozó rendelkezésére bocsátani, mert a rendezési tervet nem sikerült a beruházáshoz igazítani, stb.)

Ha a vállalkozási szerződés teljesítése olyan okból válik lehetetlenné, amelyért egyik fél sem felelős, a felek közötti elszámolást nem a szerződés általános szabályai, hanem a vállalkozási szerződéstípusra vonatkozó speciális szabályok szerint kell megejteni. Ha a megrendelő a munkahelyet – neki fel nem róható okból – munkavégzésre alkalmas állapotban nem képes a vállalkozó rendelkezésére bocsátani, és ennek lehetősége is megszűnik, a vállalkozási szerződés a megrendelő érdekkörében felmerült okból lehetetlenül. A vállalkozó ilyenkor követelheti az elvégzett munka után járó vállalkozói díját.⁶⁹

A mindkét fél érdekkörében vagy azon kívül felmerült objektív lehetetlenülés következménye, hogy a vállalkozó a díj arányos részére tarthat igényt.

Amennyiben a vállalkozó már megkezdte a tevékenységet, és annak van részeredménye, amely értékkel bír, a megrendelőnek joga van követelni a megkezdett, de be nem fejezett mű átadását. Ebben az esetben a vállalkozóval a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint kell elszámolni.

14. Elállás, felmondás⁷⁰

A Ptk. a megrendelő objektív (általános) elállási jogát fenntartja, amit a megrendelő akkor gyakorol, ha már nem áll érdekében a vállalkozó teljesítése, a létrehozandó eredményre már nincs szüksége. A magánjogi kódex cizellálja a korábbi Ptk. szabályozását, az elállást csak a teljesítés megkezdéséig engedve.

Ennek oka, hogy az elállás a szerződést megkötésére visszamenőleges hatállyal szünteti meg, azaz a szerződés megkötése előtti állapotot kell a feleknek helyreállítania. Ez gyakran gondot okozott akkor, amikor a vállalkozó már megkezdte a munkát, és a szerződés visszafordíthatatlanná vált. Erre tekintettel szakaszolja a törvény a megrendelőt illető egyoldalú kötelemszüntető jogot: *a teljesítés megkezdése előtt – azaz a vállalkozó tevékenységének megkezdése előtt – gyakorolható az elállás joga, és ezt követően, a*

⁶⁸ BDT2004. 983.

⁶⁹ BDT2006. 1415.

⁷⁰ Ptk. 6:249. §

teljesítésig a felmondás joga. A felmondási jog időbeli gyakorlásának is határt szab a Ptk., mert csak a teljesítésig, illetve a teljesítés megkezdéséig van erre lehetőség, amely összhangban van a bírói gyakorlat eredményeivel, a *GK 16. szám* szerint a megrendelő az általános - valamint a késedelem miatt bekövetkezett érdekmúlásra alapított - elállási jogát mindaddig gyakorolhatja, amíg a szolgáltatás átadása és átvétele nem történt meg.

Az elállás, illetve a felmondás jogát a törvény biztosítja a megrendelő számára, így az ezzel okozott kárt *kártalanításként* kell megtérítenie. A törvény korlátozza a vállalkozót ilyenkor illető kártalanítás mértékét: *a vállalkozó annál magasabb összegre, mint amihez a szerződés szerű teljesítése eredményeként jutott volna – vagyis a vállalkozói díjat meghaladó összegre – nem tarthat igényt.* A vállalkozót egyebekben a kártalanítás tekintetében is terheli a *kárenyhítési kötelezettség*, azaz figyelemmel kell lenni arra, hogy a vállalt kötelezettség kiesése folytán felszabaduló munkaerejét tudja-e máshol hasznosítani. *Amennyiben a vállalkozó már megkezdte a teljesítéshez szükséges tevékenység kifejtését, úgy a díj arányos részére jogosult.*⁷¹

A megrendelőt illető általános elállási jogtól el kell különíteni az ún. *szankciós elállást*, amelynek oka *a vállalkozó szerződésszegése*. Míg előbbinél a megrendelő fizet, és kártalanítást, utóbbinál *a vállalkozó fizet*, – ha a törvényi feltételek fennállnak – *kártérítést*, illetve, szerződéses kikötés esetén, *kötbért*. A jogkövetkezmények szempontjából tehát nem közömbös az, hogy milyen alapon történik az elállás.

A *GK. 16. számú állásfoglalás* foglalkozik a felek teendőivel és a követendő eljárással elállás esetére. Figyelemmel a kétféle elállás közötti lényeges eltérésekre, az elállást közlő nyilatkozatban a másik felet tájékoztatni kell arról, hogy a fél milyen okból, milyen jogcímen áll el a szerződéstől. Ha az elállási nyilatkozat nem tartalmazza ezeket az adatokat, nem lesz hatálytalan, hanem értelmezés útján kell megállapítani, hogy az elállás melyik esetcsoport alá vonható. Amennyiben a megrendelő nem közli, hogy a vállalkozó szerződésszegése miatt áll el, erre vonatkozó különös jogcímet nem jelöl meg, akkor az elállás az általános elállási jogcímen alapul.

Más a helyzet akkor, ha a megrendelő az elállás jogcímét nem közölte, azonban az ügy körülményeiből nyilvánvalóan következik, hogy az szerződésszegés miatt történt. Ilyenkor az elállást ezen a különös jogcímen alapulónak kell tekinteni.

Előfordul, hogy a vállalkozó a megrendelő szerződésszegésre hivatkozó elállásának jogosságát vitássá teszi. Ekkor a bíróságnak kell elbírálnia azt, hogy annak feltételei

⁷¹ Lásd még: BARTAL Géza: *Vállalkozási szerződés az új Ptk.-ban*. In.: *Gazdaság és Jog*, 2014. 1. szám 9-16.

fennállnak-e. Amennyiben a megjelölt jogcím alapján az elállás nem volt jogszerű, de az elállás lehet általános elállás, célszerű erre a fél figyelmét felhívni. A bíróság az elállás jogszerűségét a fél által megjelölttől eltérő jogcímen hivatalból nem állapíthatja meg. A szerződésszegésen alapuló elálláshoz ugyanis egészen más jogkövetkezmények fűződnek, mint az általános elállási jogon alapuló ilyen nyilatkozathoz. A bíróság a jogcím hivatalból történő megváltoztatásával ilyen ellentétes irányú anyagi következményeket nem alkalmazhat.

IV. A KÖTELMI ÁLTALÁNOS SZABÁLYOK KÖZÉ BEÉPÜLT JOGINTÉZMÉNYEK

1. Közbenső szerződésszegés⁷²

A hatályon kívül helyezett Ptk. a közbenső szerződésszegés jogintézményét így önállóan nem nevesítette, a vállalkozási szerződések közös szabályai között találtunk rá példákat. Ilyen, hogy a munkát a megrendelő által kijelölt helyen kell végezni, és a megrendelő köteles a munkahelyet alkalmas állapotban a vállalkozó rendelkezésére bocsátani. A vállalkozó nem köteles a munkát megkezdeni mindaddig, amíg a megrendelő a munkavégzés helyét nem tudja megfelelő állapotban rendelkezésére bocsátani.

A régi Ptk. jogkövetkezményként ehhez a közbenső szerződésszegéshez azt fűzte, hogy ha a megrendelő e kötelezettségének a vállalkozó által megszabott határidőn belül nem tett eleget, a vállalkozó elállhatott a szerződéstől, és kárának megtérítését követelhetette.

A gyakorlatban felmerült, hogy a vállalkozó nem póthatáridőt tűzött, hanem e helyett felvállalta a munkaterület munkavégzésre alkalmassá tételét. Ez a költségviselés szempontjából vet fel kérdéseket, különösen abban az esetben, ha a vállalkozói díj átalánydíjas. Az irányadó bírói gyakorlat szerint a munkahely munkavégzésre alkalmassá tételének többletköltségeit a vállalkozó követelheti a megrendelőtől.⁷³

Továbbra is állja a helyét az alábbi eseti döntésben megfogalmazott tétel: *Ha a megrendelő az általa vállalt határidőn belül az építési engedélyes terveket és a munkaterületet nem adja át, ez objektív szerződésszegést jelent, mivel elmulasztotta azokat az intézkedéseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a vállalkozó megfelelően teljesíteni tudjon. A munkaterület átadásának késedelme, az engedélyes tervek szolgáltatásának elmulasztása a közbenső intézkedés jogkövetkezményeit vonja maga után az építetővel szemben. Az objektív szerződésszegés – az építési engedély átadásának késedelme – felróhatósága alól a megrendelő kimentheti magát, ebben az esetben kártérítési felelősséggel nem tartozik.*⁷⁴

Az új Ptk. a közbenső szerződésszegés intézményét nevesíti, és azt a szerződésszegés általános szabályai között helyezi el a következőképpen: „A fél szerződésszegést követ el, ha

⁷² Ptk. 6:150. §

⁷³ Gf.I.30.075/2011.

⁷⁴ BDT2004. 983.

*elmulasztja azokat az intézkedéseket vagy nyilatkozatokat, amelyek szükségesek a másik fél szerződéses kötelezettségeinek a teljesítéséhez”.*⁷⁵

Az új Ptk. szerint a közbenső szerződésszegés kizárja a másik fél azon kötelezettségének megszegését, amelynek teljesítését az intézkedés vagy nyilatkozat elmulasztása megakadályozott, egyéb jogkövetkezményt a kódex nem fűz ehhez a jogintézményhez. Azonban a kötelmi jogi szerződésszegés közös szabályainál fellelhető a felmondás és az elállás, mint alkalmazható jogkövetkezmények.

A közbenső szerződésszegés leggyakoribb esetei a munkaterülethez kötődnek. A közbenső szerződésszegés általános szabálya egyedi szállal kapcsolódik a vállalkozási szerződések közös szabályaihoz, mivel itt szabályozza a jogalkotó azt a helyzetet, amikor a megrendelő munkavégzésre alkalmatlan állapotban adja át a munkaterületet. A munkaterület átadásának késedelme esetén viszont a közbenső szerződésszegés általános szabálya szerint kell eljárni.

Amennyiben megrendelő a munkaterületet munkavégzésre nem alkalmas állapotban adja át, a kötelmi általános szabályoktól eltérő jogkövetkezmények érvényesülnek:

- a vállalkozó a munka megkezdését megtagadhatja,
- elállhat a szerződéstől, és kártérítést követelhet.

A Ptk. nem veszi figyelembe azt, mikor több hely, esetleg időben egymást követően, van a munkavégzés helyeként kijelölve, és történtek már részteljesítések. Ekkor elállás már nem alkalmazható, az eredeti állapotot ugyanis szinte lehetetlen visszaállítani. A teljesítés megkezdését követően a Ptk. más rendelkezése nem támogatja az elállást (lásd: a megrendelő objektív elállása, illetve felmondása).

2. Előzetes szerződésszegés⁷⁶

A korábbi Ptk. a vállalkozási szerződések közös szabályai között rendelkezett az ún. előzetes szerződésszegésről, amelynek két esetét is szabályozta: az egyik az előzetes késedelembe esés, a másik az előzetes hibás teljesítés volt.

Az előzetes késedelembe esés azt jelentette, hogy amennyiben a teljesítési határidő lejártá előtt nyilvánvalóvá válik, hogy a vállalkozó a munkát csak számottevő késedelemmel

⁷⁵ Ptk. 6:150. § (1) bek.

⁷⁶ Ptk. 6:151. §

tudja elvégezni, és a teljesítés emiatt a megrendelőnek már nem áll érdekében, a megrendelő a szerződéstől elállhat, és kártérítést követelhet.⁷⁷

Az előzetes hibás teljesítés szerint, ha már a munka végzése során a körülményekből az látszik, hogy a teljesítés hibás lesz, és az egyértelműen nem korrigálható, szintén előzetesen gyakorolhatók az objektív szavatossági igények, köztük az elállás joga, továbbá, ha a hibás teljesítés kárt is okoz, akkor kártérítés is követelhető.⁷⁸

A bírói gyakorlat szerint, ha a vállalkozó a kivitelezési ütemtől elmarad, akkor az előzetes szerződésszegés következményei csak az alábbi, törvényi feltételek együttes bizonyítása esetén alkalmazható:

- már a teljesítési határidő előtt nyilvánvalóvá vált, hogy
- a vállalkozó a munkát csak számottevő késéssel tudja elvégezni,
- és a teljesítés emiatt a megrendelőnek már nem áll érdekében.

Az érdekmúlás szempontjából a megrendelőnek nem azt kell bizonyítania, hogy általában az építési munka befejezése már nem áll érdekében, hanem azt, hogy az adott vállalkozó részéről (relatív) megvalósuló további teljesítéséhez fűződő érdeke szűnt meg. A megrendelő elállása miatt félbe maradt, befejezetlen építményért járó ellenszolgáltatást – átalányáras kivitelezés esetén – a szerződésben elvállalt teljes műszaki tartalom és a ténylegesen elért műszaki készültség egymáshoz viszonyított arányának meghatározásával, és ennek a szerződésben kikötött átalánydíjra való vetítésével kell számítani.⁷⁹

Az új Ptk.-ban az előzetes szerződésszegés szintén, mint *nevesített jogintézmény* fennmaradt, de *bekerült a szerződésszegés általános szabályai közé*. Az új Ptk. mind az *előzetes késedelmet*, mind pedig az *előzetes hibás teljesítést* bevonta szabályozási körébe, oly módon, hogy jogkövetkezményként a hibás teljesítésből eredő, illetve a késedelemből eredő jogok gyakorlását rendeli el alkalmazni.

3. A közreműködőért való felelősségre vonatkozó szabályok⁸⁰

A Ptk. a szerződés teljesítéséről szóló rendelkezései között kimondja, hogy *a felek kötelezettségük teljesítéséhez vagy joguk gyakorlásához más személy közreműködését vehetik*

⁷⁷ 1959. évi IV. törvény 395. § (3) bek.

⁷⁸ 1959. évi IV. törvény 395. § (4) bek.

⁷⁹ **Gf.I.30.039/2011.**

⁸⁰ KEMENES István: *A szerződésszegés szabályozása az új polgári törvénykönyvben*, Jogtudományi Közlöny, 2014, 2016-217.

igénybe. Ha azonban a kötelezett a szolgáltatás jellege, jogszabály rendelkezése vagy a felek megállapodása szerint személyesen köteles eljárni, más személy közreműködését akkor veheti igénybe, ha a jogosultnak károsodástól való megóvása érdekében az szükséges.⁸¹

A közreműködőért való felelősséget az új magánjogi kódex egy másik témakörben, a szerződésszegés általános szabályai között rendezi⁸², amely lényegi változtatás nélkül magába olvasztotta az alvállalkozóért fennálló felelősség szabályait is.

Mindazok minősülnek közreműködőnek, akik a szolgáltatás tárgyát előállítják, vagy a szolgáltatás egy részének előállításában részt vesznek. Nem tekinthetők közreműködőnek viszont azok a személyek, akiknek a teljesítménye a szolgáltatásban ugyan megjelenik, de akik nincsenek közvetlen szerződéses kapcsolatban a szerződő féllel.⁸³

A közreműködői minőség megítélése azért is fontos, mivel a Ptk. ún. *fekete-listás tisztességtelen, ezért semmis kikötésként* szabályozza, amennyiben a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződésben a vállalkozás kizárja vagy korlátozza az általa igénybevett közreműködőért való felelősséget. Általában a jogi kategóriák normatív definiálását ugyan célszerű elkerülni, de ebben az esetben – a fogyasztóvédelmi szempontok miatt is – szerencsésebb lett volna a közreműködő jogi fogalmának törvényszövegben való körülírása.

A törvényi szabályozás csak azt a személyt tekinti *közreműködőnek, akit a fél közvetlen szerződéses jogviszonyban vesz igénybe kötelezettsége teljesítéséhez.*

A kötelezett részéről a közreműködő kiválasztása az ellenőrzési köréhez tartozik: jogilag szabadon döntheti el, kíván-e, és amennyiben igen, kit kíván a teljesítéshez igénybe venni.

A közreműködő szerződésszegésének kártérítési következményei alól a jogosult irányában ugyanúgy mentesülhet, mintha maga járt volna el: azt kell bizonyítania, hogy a szerződésszegés a közreműködő ellenőrzési körén kívüli, előre nem látható és elkerülhetetlen (elháríthatatlan) okból következett be.

Nincs akadálya, hogy a jogosult közvetlenül fellépjen a kár tényleges okozójával szemben, szerződésen kívüli kártérítés címén.

Ha a vállalkozó jogosan, tehát nem szerződésbe ütközően vesz igénybe közreműködőt, akkor azért úgy felel, mintha a munkát maga végezte volna. A közreműködő jogosulatlan igénybevétele esetén (a megrendelő kizárta a közreműködő igénybevételét, vagy nem értett

⁸¹ Ptk. 6:129. §

⁸² Ptk. 6:148. §

⁸³ Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, Complex Kiadó, Budapest, 2008, 814.

egyét annak személyével) a vállalkozó minden olyan kárért felelős, amely e nélkül nem következett volna be. A vállalkozó számára kockázatot jelent a közreműködő bevonása, hiszen a megrendelő irányában felelősséggel tartozik annak magatartásáért.⁸⁴

A legfelsőbb bírói fórum Gazdasági Kollégiumának 18. számú állásfoglalása rögzíti, hogy a szerződés megszegése esetén a vállalkozó a jogkövetkezmények alól akkor mentesülhet, ha bizonyítja, hogy a szerződés megszegéséért sem ő, sem a teljesítéshez igénybe vett közreműködő alvállalkozó nem felelős.

A felelősséggel kapcsolatban számos részletkérdést továbbra is a bírói gyakorlat rendez, mert ezek tételes jogi szabályozására, jellegük miatt, nincs mód. Szintén a bírói gyakorlat rögzíti azon tételt, hogy szerződésszegés esetén a megrendelő ezen a jogcímen nem fordulhat a vele szerződéses jogviszonyban nem álló közreműködővel szemben (csak a vállalkozó felé érvényesíthet ilyen jogcímen igényt), de ez nem zárja ki, hogy a közreműködő alvállalkozó szerződésszegése következtében keletkezett kárát *deliktualis felelősség* címén követelje a közreműködő alvállalkozótól.⁸⁵

Mindez tehát azt jelenti, hogy *a megrendelő irányában a fővállalkozó tartozik felelősséggel, ha a közreműködő alvállalkozó magatartása a megrendelővel kötött vállalkozási szerződés megszegését eredményezte, és csupán megtérítésre tarthat igényt alvállalkozójával szemben.*

Az ítélezési gyakorlat foglalkozik annak a kérdésével is, hogy a fővállalkozó, ha kimentette saját magatartását, milyen szintig köteles a *vállalkozási láncban* alatta szereplő alvállalkozók magatartását kimenteni. Egyöntetű az álláspont abban, hogy az alvállalkozóért való felelősség jegyében a fővállalkozó nem csak a vele közvetlenül szerződő alvállalkozó magatartásáért felelős, hanem felel a vele közvetlen szerződéses jogviszonyban nem álló azon alvállalkozók magatartásáért is, akik a szerződéses láncolat távolabbi pontjain helyezkednek el (*közvetett felelősség*), hiszen ő felel megrendelő felé a felvállalt eredményért. A szerződésszegés alóli mentesüléshez nem elegendő tehát a fővállalkozó és közvetlen

⁸⁴ A közreműködő alvállalkozóért viselt felelősség joggazdaságtani megközelítéséről lásd: SZALAI Ákos: *A magyar szerződési jog gazdasági elemzése*, L' Harmattan Kiadó, 2013, 206-208. (http://lawecon.hu.org/images/PTK-konf/Szalai_-_A_magyar_szerzodesi_jog_gazdasagi_elemezese.pdf) (Letöltés ideje: 2014. október 10.)

⁸⁵ **BDT2007.1622.** *Az alvállalkozó nem tartozik helytállással a vállalkozó megrendelőjével szemben szerződésszegéssel okozott (kontraktuális) kártérítés címén. Közvetlen felelőssége deliktualis, szerződésen kívüli kártérítés címén azonban fennállhat, ha a szerződés tartalmától, kötelezettségeitől függetlenül is - szerződésen kívül - károkozó magatartást valósít meg.*

alvállalkozója magatartását kimenteni, hanem azt is vizsgálni kell, hogy az alvállalkozó vett-e igénybe alvállalkozót, annak magatartása is kimenthető-e és így tovább. A gyakorlatban egy-egy kiterjedtebb láncolat fővállalkozójára szinte teljesíthetetlen feladat hárul, ha mentesülni kíván a megrendelővel szemben fennálló felelőssége alól.

ZÁRSZÓ

Összehasonlítva a hatályon kívül helyezett Polgári Törvénykönyv és a hatályos magánjogi kódex vállalkozási szerződésekre vonatkozó általános szabályait, szembetűnő *változásoknak* lehetünk tanúi.

Az új joganyag egyes helyeken bővült, másutt csökkent, alapvetően előnyére.

Azon jogintézmények, amelyeket a jogalkotó az altípusokból emelt általános szabállyá (többletmunka, műszakilag szükséges munka, átadás-átvételi eljárás) még idegenként ékelődnek a korábban is meglévő, vagy korszerűsödött szabályok közé, hiszen ezek joggyakorlata ezidáig az adott altípushoz kapcsolódott.

Az új joganyag leginkább kritikával illelhető része nem is az általános rész, hanem az altípusok, amelyeknek keretszabályai maradtak csupán a magánjogi kódexben, részletszabályaik, akár lényeges szabályaik is, a közjogi szabályokba ágyazva nyertek elhelyezést. Miután a közjogi szabályozás előrébb haladt a magánjogi kodifikációhoz képest, bizony vannak itt olyan magánjogi intézmények, amelyek nem harmonizálnak a Ptk.-val (pótmunka, többletmunka).

Amennyiben a vállalkozási szerződésekre vonatkozó *gazdag és tartalmas bírói gyakorlat* eredményeit tekintjük, elmondható, hogy jó néhány találkozott a jogalkotói kodifikációs akarattal (mint a pótmunka, a vállalkozó díjazása), amit pozitív eredményként könyvelhetünk el.

IRODALOMJEGYZÉK

- ARADI Frigyes - EÖRSI Gyula - GELLÉRT György: *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*, II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1981.
- BOÓC Ádám: *Gazdasági szerződések Magyarország új Polgári Törvénykönyvében*, Gazdaság és Jog, XXI. évfolyam, 9. szám, 2013.
- BARTA Judit: *A tervezési szerződés „három az egyben” szabályozása, különös tekintettel az új Ptk. vonatkozó rendelkezéseire*, In.: Sectio Juridica Et Politica, TOMUS XXXII., Miskolc University Press, Miskolc, 2014.
- BARTA Judit: *A vállalkozási szerződés általános szabályai*. Szerk.: Osztovits András: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja* III. kötet, VI. Könyv Kötelmi Jog I.-III. Rész, OPTEN Kiadó, Budapest, 2014.
- BARTAL Géza: *Vállalkozási szerződés az új Ptk.-ban*. In.: *Gazdaság és Jog*, 2014., 1. szám, 9-16.
- FARKAS Attila - WELLMANN György: *A hibás teljesítés bírói gyakorlata II.*, *Gazdaság és Jog*, XX. évfolyam, 5. szám, 2012.
- GÁRDOS Péter: *Kézikönyv az új Polgári Törvénykönyvhöz*, Complex Kiadó, Budapest, 2009.
- GYERTYÁNFY Péter: *A szerzői jogi törvény magyarázata*, Complex Kiadó, Budapest, 2006.
- KEMENES István: *Az építési vállalkozási szerződések*, Complex Kiadó, Budapest, 2008.
- KEMENES István: *A szerződés érvénytelenségének egyes kérdései a gazdasági szerződéses gyakorlatban*, Polgári Jogi Kodifikáció, 2. szám, 2002.
- KEMENES István: *A szerződésszegés szabályozása az új polgári törvénykönyvben*, Jogtudományi Közlöny, 2014.
- KEMENES István: *A vállalkozási és a megbízási szerződés elhatárolási kérdéseiről, különös tekintettel az eredményorientált szerződésekre* In.: Juhász László: *Ítéletátlák Civilisztikai Állásfoglalásai 2003-2012*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2013.
- KOVÁCS László: *A vállalkozási szerződés*, KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest, 2001.
- *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*, Complex Kiadó, Budapest, 2008.

- SZALAI Ákos: *A magyar szerződési jog gazdasági elemzése*, L' Harmattan Kiadó, 2013.
(http://lawecon-hu.org/images/PTK-konf/Szalai_-_A_magyar_szerzodesi_jog_gazdasagi_elemezese.pdf)
- UJVÁRINÉ dr. Antal Edit: *Speciális vállalkozási szerződések* In.: Barta-Fazekas-Harsányi-Kovács-Miskolczi-Ujváriné: *Kereskedelmi Szerződések*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2009.
- VÉKÁS Lajos: *Az új Polgári Törvénykönyvről*, Jogtudományi Közlöny, 2013.
- DR. VILÁGHY Miklós: *Magyar polgári jog*, II. kötet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1962.

JOGFORRÁSJEGYZÉK, FELHASZNÁLT BÍRÓI DÖNTÉSEK

- a kereskedelmi ügyletekhez kapcsolódó késedelmes fizetések elleni fellépésről szóló 2011/7/EU irányelv
- 1959. évi IV. törvény a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről
- 1977. évi IV. törvény a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről
- 1993. évi XCII. törvény a Polgári Törvénykönyv egyes rendelkezéseinek módosításáról
- 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 1977. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről szóló (Étv.)
- 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (Szj.)
- 2013. évi XXXIV. törvény az építmények tervezésével és kivitelezésével kapcsolatos egyes viták rendezésében közreműködő szervezetről, és egyes törvényeknek az építésügyi lánc tartozások megakadályozásával, valamint a késedelmes fizetésekkkel összefüggő módosításáról
- az 1977. évi IV. törvény indokolása
- az 1993. évi XCII. törvény indokolása
- 1928-as Magyar Magánjogi Törvénytervezet (MMT)
- a gazdálkodó szervezetek szállítási és vállalkozási szerződéseiről szóló 7/1978. (II. 1.) MT rendelet (Szvr.)
- az építőipari kivitelezési tevékenységről szóló 191/2009. (IX. 15.) Korm. rendelet (Épkiv.)
- az építésügyi és az építésüggyel összefüggő szakmagyakorlási tevékenységekről szóló 266/2013. (VII. 11.) Korm. rendelet (Szakgyr.)
- az utazási szerződésről szóló 281/2008. (XI. 28.) Korm. rendelet
- az építési műszaki ellenőri tevékenységről szóló 158/1997. (IX. 26.) Korm. rendelet (Mer.)
- az építőipari kivitelezési tevékenységről szóló 191/2009. (IX. 15.) Korm. rendelet
- a Teljesítésigazolási Szakértői Szervvel kapcsolatos egyes kérdésekről szóló 236/2013. (VI. 30.) Korm. rendelet

- Legfelsőbb Bíróság XXXII. számú Polgári Elvi Döntése
- Szegedi Ítéltábla Polgári Kollégiumának 1/2006. (XI. 30.) számú kollégiumi ajánlása
- GK 16. számú állásfoglalás
- GK 18. számú állásfoglalás
- GK 25. számú állásfoglalás
- GKT 61/1973. számú állásfoglalás
- GKT 92/1973. számú állásfoglalás
- Gf.I.30.411/2006/3.
- Gf.I.30.453/2009.
- Gf.I.30.039/2011.
- Gf.I.30.075/2011.
- EBH2000.201.
- EBH2003.492.
- EBH2007.1605.
- ÍH 2005/4/159.
- BDT2004.983.
- BDT2005.1255.
- BDT2006.1303.
- BDT 2006.1324.
- BDT2006.1395.
- BDT2006.1415.
- BDT2007.1622.
- BDT2007.1711.
- BDT2008.1862.
- BH1982/2.58.
- BH1984.19.
- BH1986/6.197.
- BH1987.22.
- BH1987/3.90.
- BH1989.237.
- BH1989.279.
- BH1990/6.224.
- BH1993/3.185.
- BH1994.264.

- BH1995.528.
- BH1997/9.450.
- BH1998/3.124.
- BH1999.127.
- BH1999.180.
- BH2004.249.
- BH2004.322.
- BH2008.15.
- BH2011.13.